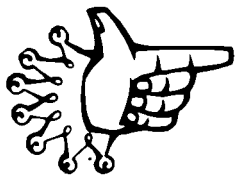

ΘΕΜΕΛΙΟ

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ κ. ΚΟΥΝΕΡ

η διαλεκτική σαν τροπος ζωης

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΑΡΗΣ

5^η έκδοση

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ Κ. ΚΟΪΝΕΡ

Μετάφραση
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΑΡΗΣ

ΘΕΜΕΛΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Ο Μπρέχτ αρχίζει νά γράφει τίς «Ίστορίες του κ. Κόνερ» εκεί γύρω στό 1927, μιά περίοδο σημαδιακή γιά τήν εξέλιξή του. Ένα χρόνο νωρίτερα κάποιο περιστατικό, πού από πρώτη ματιά ίσως φανεί άσήμαντο, ένα είδος «έργατικό άτύχημα», όπως λέει ό ίδιος σέ μιά συνέντευξη πού έδωσε στό περιοδικό «Κόσμος τών Γραμμάτων», θά γίνει άφορμή γιά νά κάνει τήν πιό άποφασιστική στροφή στή σταδιοδρομία του.

«Γιά ένα καινούργιο θεατρικό έργο πού έγραφα, λέει στή συνέντευξη ό Μπρέχτ, μου χρειάστηκε σάν φόντο τό χρηματιστήριο έμπορευμάτων του Σικάγου. Σκέφτηκα πώς μέ μιά έρευνα ανάμεσα στους ειδικούς θά μπορούσα νά συγκεντρώσω τίς πληροφορίες πού χρειαζόμουν. Τά πράγματα ήρθαν άλλιώς. Κανένας, ούτε γνωστοί οικονομολόγοι, ούτε έπιχειρηματίες (...) μπόρεσαν νά μου έξηγήσουν ικανοποιητικά τή λειτουργία ενός χρηματιστηρίου έμπορευμάτων. Μού δημιουργήθηκε ή έντύπωση ότι αυτά πού συνέβαιναν εκεί μέσα ήταν τελείως ανεξήγητα, πού σημαίνει ότι ήταν άσύλληπτα από τή λογική, πού σημαίνει πάλι ότι ήταν κοινώς παράλογα. ‘Ο τρόπος πού γινόταν ή κατανομή του σιταριου στον κόσμο ήταν άκατανόητος».

Ἡ διαπίστωση ὅτι φαινόμενα καί διαδικασίες πού σχετίζονται μέ τήν καθημερινή ζωή καί τήν καθημερινή ἐπιβίωση τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀνεξήγητες, ἀσύλληπτες ἀπό τή λογική, καί κατά συνέπεια παράλογες, θά «ἐξωθήσει» κατά κάποιο τρόπο τόν Μπρέχτ στή μελέτη τοῦ μαρξισμοῦ. Λέει παρακάτω στήν ἴδια συνέντευξη:

«Τό ἔργο πού προγραμματίζα δέ γράφτηκε τελικά, ἀντί γι' αὐτό ἀρχισα νά διαβάζω τόν Μάρξ, κι ἔτσι διάβασα Μάρξ γιά πρώτη φορά. Τότε ζωντάνεψαν πραγματικά καί οἱ δικές μου σκόρπιες πρακτικές ἐμπειρίες καί ἐντυπώσεις».

Αὐτή ἡ σύνδεση τοῦ καθημερινοῦ μέ τήν ὑλιστική θεωρία, ἡ ἐπιστράτευση τοῦ μαρξισμοῦ γιά τήν κατανόηση, τήν ἐρμηνεία καί, κυρίως, τήν ἀποκάλυψη τοῦ ἀκατανόητου καί τοῦ κοινωνικά παράλογου στά καθημερινά γεγονότα, θ' ἀποτελέσει ἀπό δῶ καί πέρα ἓνα ἀπό τά σημεῖα αἰχμῆς σ' ὀλόκληρη τήν ἀντίληψη καί τή μεθοδολογία τοῦ Μπρέχτ. Γιατί τό ἐρώτημα, πῶς εἶναι δυνατό γεγονότα καί καταστάσεις πού τίς συναντᾶμε κάθε μέρα γύρω μας, πού τίς θεωροῦμε φυσικές καί αὐτονόητες, νά εἶναι ἀνεξήγητες, ἀφύσικες καί παράλογες δέν μπορεῖ ν' ἀπαντηθεῖ παρά μόνο μέ τήν ἐπιστράτευση τῆς μαρξιστικῆς διαλεκτικῆς. Στίς ἀρχικές αὐτές διαπιστώσεις θά στηρίξει ὁ Μπρέχτ, μερικά χρόνια ἀργότερα, ἓνα ἀπό τά κλειδιά τῆς θεατρικῆς μεθοδολογίας του: τό παραξένισμα. Θά πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι τό παραξένισμα δέν εἶναι ὅρος θεατρικός ἀλλά φιλοσοφικός πού ὁ Μπρέχτ τόν μεταφέρει στό θέατρο. Ὅπως λέει ἓνας ἀπό τοὺς πῖο στενοὺς συνεργάτες τοῦ Μπρέχτ, ὁ Μάνφρεντ Βέκμπερτ: «Τό παραξένισμα δέν εἶναι καταρχήν ὅρος τῆς θεατρικῆς πρακτικῆς ἀλλά τῆς

φιλοσοφίας. Χαρακτηρίζει ἓνα συγκεκριμένο τρόπο θεώρησης τοῦ κόσμου πού πηγάζει ἀπό τόν διαλεκτικό ὑλισμό. Ὁ κόσμος θεωρεῖται ἀναγνωρίσιμος ἐνῶσω τόν ἀναγνωρίζει κανεῖς μέσα στήν κίνησή του». Τό παραξένισμα ἐπιδιώκει ν' ἀποκαλύψει τό κοινωνικά παράλογο, τό ἀφύσικο σέ φαινόμενα καί καταστάσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς πού τό ἀποξενωμένο, τό ἀλλοτριωμένο μέσα στήν καπιταλιστική κοινωνία ἄτομο ἔχει συνηθίσει νά τίς ἀποδέχεται σάν φυσικές καί οἰκείες. Ἡ καθημερινότητα εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τοῦ παραξενίσματος, εἶναι μιά ἀπό τίς προϋποθέσεις του. Μόνο πού τό ἀφύσικο δέν τό ἀποκαλύπτει ἐπεξηγηματικά, δηλαδή ἐξηγώντας καί ἀναλύοντας τά φαινόμενα, ἀλλά δηκτικά, δηλαδή μέ τό ξάφνιασμα πού πολλές φορές τό πετυχαίνει τραβώντας τό παράλογο φαινόμενο, μά καί τήν ἀλλοτριωμένη ματιά τοῦ ἀτόμου, στήν ἀκραία τους συνέπεια.

Δέν εἶναι λοιπόν συμπτωματικό ὅτι ὁ Μπρέχτ ἀρχίζει νά γράφει τίς «Ἱστορίες τοῦ κ. Κούνερ» ἀμέσως μετά τήν ἀνακάλυψη πού κάνει γιά τή σύνδεση τοῦ μαρξισμοῦ μέ τά καθημερινά γεγονότα. Γιατί οἱ ἱστορίες αὐτές ἔχουν ἓναν κοινό ἄξονα: δείχνουν τή συμπεριφορά τοῦ ἀτόμου, τοῦ κ. Κούνερ, ἀπέναντι σέ φαινόμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, καί τίς ἀντιδράσεις του ἀπέναντι σέ καθιερωμένες ἀντιλήψεις καί καταστάσεις. Καθώς μάλιστα ὁ κ. Κούνερ τοποθετεῖται, ἀπό τή μιά ἱστορία στήν ἄλλη μέσα σέ μιά διαφορετική κατάσταση, ὅλες οἱ ἱστορίες μαζί συνθέτουν ἓναν κόσμο «ἐν κινήσει».

Βέβαια ἡ καθημερινότητα δέν εἶναι ἓνα στοιχεῖο πού μπαίνει στό ἔργο τοῦ Μπρέχτ μαζί μέ τό μαρξισμό. Τή συναντᾶμε καί νωρίτερα, ἰδιαίτερα στήν ποίησή του. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπό τά ποιήματα πού περιέχονται στήν πρώτη συλλογή του, «Τό συναξάρι τοῦ Μπέρ-

τολτ Μπρέχτ», βασίζονται ή πραγματεύονται γεγονότα από την καθημερινή ζωή και τό περιβάλλον του. Τό καινούργιο και καθοριστικό στοιχείο πού παρεμβαίνει στην καθημερινότητα μαζί μέ τό μαρξισμό και μέσα από τό μαρξισμό είναι ή *διαλεκτική*. 'Η διαλεκτική είναι ό κρίκος πού δένει τά καθημερινά γεγονότα μέ τό μαρξισμό, τήν αποξένωση μέ τό παραξένισμα. Στίς «'Ιστορίες του κ. Κόνερ» ή συμπεριφορά του ατόμου απέναντι στά καθημερινά γεγονότα δέν είναι μία οποιαδήποτε συμπεριφορά αλλά μία συμπεριφορά συγκεκριμένη, δηλαδή κοινωνικά προσδιορισμένη, πού έχει στην άφετηρία της τή διαλεκτική και πού εκφράζεται πρακτικά μέ τή *στάση* του ατόμου απέναντι στά γεγονότα και τά φαινόμενα. 'Η στάση αυτή, μαζί μέ τή μαρξιστική διαλεκτική πού τή θεμελιώνει, τή φωτίζει και τήν έξηγει, είναι εκείνες πού συντελούν στην άναγωγή του καθημερινού γεγονότος σέ ιστορικό γεγονός, πού τοποθετούν τό καθημερινό γεγονός μέσα στις κοινωνικές και τίς ιστορικές διαστάσεις του. Στη «Μάνα Κουράγιο», λογουχάρη, ή γυρολόγισσα Άννα Φίρλινγκ δέ συμμετέχει άμεσα στά πολιτικά γεγονότα γύρω από τόν τριαντάχρονο πόλεμο, συμμετέχει μόνο στην καθημερινή τριβή του πολέμου. 'Ωστόσο ή στάση της Άννας Φίρλινγκ απέναντι στά καθημερινά γεγονότα και ή διαλεκτική θεμελίωση της στάσης αυτής δίνουν στα γεγονότα αυτά τήν ιστορική τους διάσταση: ιστορικό γεγονός δέν είναι μόνο ό τριαντάχρονος πόλεμος, ιστορικό γεγονός είναι και ή συμπεριφορά της Άννας Φίρλινγκ πού ενώ καταστρέφεται από τόν πόλεμο δέ μαθαίνει κι εξακολουθεί ως τό τέλος να πιστεύει ότι ό πόλεμος είναι μία καλή ευκαιρία για τούς μικρούς ανθρώπους να κερδίσουν λεφτά.

Έτσι τό καθημερινό γεγονός υποβάλλεται σέ μία σειρά από έπεξεργασίες πού έχουν στόχο ν' άποκα-

λύψουν τόν *υποδειγματικό* χαρακτήρα του. 'Η διαλεκτική έρχεται ν' άνοίξει τό δρόμο για τή διερεύνηση του γεγονότος από μαρξιστική σκοπιά. Τό παραξένισμα έρχεται ν' άπαλλάξει τό άτομο από τήν άλλοτριωμένη ματιά του και να τό βοηθήσει να δει τό γεγονός όχι σαν ένα φυσικό, καθημερινό γεγονός, μά σαν κάτι άφύσικο, σαν άποτέλεσμα διαδικασιών πού πηγάζουν από μία ταξική κοινωνία, δηλαδή παράλογο και άφύσικο στο βαθμό πού ή κυρίαρχη τάξη και ή ιδεολογία της, σέ μία ταξική κοινωνία, προκαθορίζουν τό γεγονός και τό κατευθύνουν. Έτσι τό άτομο, άπαλλαγμένο από τήν άλλοτριωμένη όπτική του μπορεί πιά να τοποθετηθεί διαλεκτικά απέναντι στο γεγονός και ή στάση πού παίρνει συντελεί στην «ιστορικοποίηση» του γεγονότος, για να χρησιμοποιήσουμε τόν όρο του Μπρέχτ, μέ τήν έννοια ότι τό άτομο κρίνει και άξιολογεί τό συγκεκριμένο γεγονός μέσα από τούς νόμους και τή δυναμική μιας ταξικής κοινωνίας.

Ό Μπρέχτ ήταν πάνω απ' όλα άνθρωπος του θεάτρου. Γιαυτό και τίς άπαντήσεις σέ πολλά από τά έρωτήματα πού θέτουν ή ποίηση και ή πεζογραφία του πρέπει να τίς αναζητήσουμε στο θεωρητικό του έργο για τό θέατρο. Αυτό έξηγει ως ένα σημείο και τίς παραπάνω παρατηρήσεις πού σχετίζονται μέ τή θεατρική θεωρία και μεθοδολογία του Μπρέχτ. 'Ωστόσο εκείνο πού έχει ενδιαφέρον είναι ότι τά στοιχεία αυτά της θεατρικής μεθοδολογίας του τά βρίσκουμε πολλές φορές πρακτικά εφαρμοσμένα στην πεζογραφία του. Τό παραξένισμα λογουχάρη χρησιμοποιείται επανειλημμένα από τόν Μπρέχτ στις «'Ιστορίες του κ. Κόνερ». Στην ιστορία «Για τούς φορείς της γνώσης», τά *φυσικά* προνόμια του φορέα της γνώσης παραξενίζονται μέ τό να όδηγούνται στην

άκραία τους συνέπεια, όποτε καί άποκαλύπτεται τό άφύσικο γεγονός, ότι δηλαδή σέ μία ταξική κοινωνία αυτή καθαυτή ή γνώση είναι ένα προνόμιο. Στήν ιστορία «Έπιλογή από κτήνη», αυτό πού φαίνεται φυσικό σέ όλους, ότι οί ληστές καί οί δολοφόνοι θάβονται «χωρίς παπά καί διάκο», παραξενίζεται καί δείχνεται άφύσικο, νά μή νιώθουν άσφαλεις ούτε οί ληστές καί οί δολοφόνοι μέσα σ' ένα κοινωνικό σύστημα πού βασιζεται στή ληστεία καί τήν έκμετάλλευση.

Μιλήσαμε πιό πάνω για τή στάση του άτόμου άπέναντι στα γεγονότα. Ό Μπρέχτ τής αφιερώνει δυό ιστορίες: τήν ιστορία «Σοφή στους σοφούς είναι ή στάση» καί τήν ιστορία «Γιά τή στάση». Έκείνο πού έχει ένδιαφέρον στήν πρώτη ιστορία είναι ή διαλεκτική αντίθεση ανάμεσα στή στάση –ή μάλλον στήν έλλειψη στάσης– του καθηγητή τής φιλοσοφίας καί τή στάση του κ. Κουνερ. Έπειδή ακριβώς λείπει από τον καθηγητή τής φιλοσοφίας ή στάση, αυτά πού λέει παύουν νάχουν περιεχόμενο καί στόχο. Η στάση πάλι του κ. Κουνερ άπέναντι στον καθηγητή καθορίζεται όχι μόνο άπ' αυτά πού λέει ό καθηγητής μά καί από τή στάση πού παίρνει ή δέν παίρνει. Μέ τή δεύτερη ιστορία ό Μπρέχτ κατά κάποιο τρόπο έξηγει καί συμπληρώνει τήν πρώτη ιστορία λέγοντας ότι «ή σοφία είναι άποτέλεσμα τής στάσης». Ένα άλλο σημείο στήν πρώτη ιστορία πού έχει σημασία είναι τό σχόλιο του κ. Κουνερ. Ό κ. Κουνερ σχολιάζει τή στάση του καθηγητή καί φέρνει τό περιεχόμενο των λόγων του σέ συνάρτηση μέ τή στάση του. Από τήν άλλη πλευρά τό σχόλιο εκφράζει τή στάση του ίδιου του κ. Κουνερ αλλά ταυτόχρονα καί τήν τοποθέτησή του προς τά έξω. Τό σχόλιο είναι ό κρίκος πού δένει τή στάση μέ τήν τοποθέτηση, δηλαδή τή δέσμευση πού παίρνει τό άτομο άπέναντι σέ τρίτους. Για τον

Μπρέχτ ή στάση είναι άπαραίτητη μά δέν είναι τό άπαντο, πρέπει νά εξωτερικευεται, νά μεταβάλλεται μέσα από τό σχόλιο σέ θέση. Ναι, μά ποιά είναι ή θέση αυτή; Μέ ποιούς είναι ό κ. Κουνερ; Ό Μπρέχτ δέν αφήνει άμφιβολίες για τήν τοποθέτησή του: ό κ. Κουνερ είναι μ' αυτούς πού τους εκμεταλλεύονται, είναι μέ τό μέρος των «σκλάβων». Αυτό, λογουχάρη, φαίνεται στήν ιστορία «Όργάνωση»: «Ό κ. Κουνερ είπε κάποτε: αυτός πού σκέφτεται δέν ξοδεύει ούτε μία σταλιά φώς παραπάνω, ούτε ένα κομμάτι ψωμί παραπάνω, ούτε μία σκέψη παραπάνω». Έδώ τό σχόλιο εκφράζει άπευθείας τή στάση του κ. Κουνερ: έπειδή ακριβώς είναι μέ τό μέρος των καταπιεσμένων πρέπει νά κάνει οικονομία στό φώς πού καταναλώνει καί στό ψωμί πού τρώει, πρέπει νά μήν ξοδεύει άλόγιστα τίς σκέψεις του –πρώτο γιατί ή τάξη πού θά χρησιμοποιήσει τίς σκέψεις του δέν έχει ούτε τό χρόνο, ούτε τήν άνεση ν' άπασχολείται μέ περιττά πράματα, άκόμα κι όταν αυτά είναι ώραίες σκέψεις, δεύτερο γιατί αυτός ακριβώς πού είναι ταγμένος στό πλευρό των καταπιεσμένων πρέπει νά κάνει οικονομία στις σκέψεις του καί νά τίς χρησιμοποιεί εκεί πού χρειάζονται καί στό βαθμό πού χρειάζονται. Ό τίτλος, «Όργάνωση», συμπληρώνει τό σχόλιο: ή όργάνωση δέ χρειάζεται μόνο στους καταπιεσμένους πού αγωνίζονται ν' άπαλλαγούν από τους καταπιεστές τους, μά ιδιαίτερα στους «στοχαστές» πού είναι στό πλευρό των καταπιεσμένων. Τό σχόλιο έχει τριπλό στόχο: α) εκφράζει τή στάση καί τήν τοποθέτηση του κ. Κουνερ, β) δείχνει πώς πρέπει νά ενεργεί μέ βάση αυτή τή συγκεκριμένη στάση καί τοποθέτηση, γ) δείχνει τή διαλεκτική σχέση ανάμεσα στήν τοποθέτηση του άτόμου, σ' αυτούς πού ύπηρετεί μ' αυτή τή συγκεκριμένη τοποθέτηση, καί τον τρόπο άνέργειας, τή μέθοδο πού επιλέγει σέ συσχετισμό μέ τά δυό

πρώτα στοιχεία. Ένα άλλο παράδειγμα για την τοποθέτηση του κ. Κούνερ είναι η ιστορία «Πείνα». Η ιστορία κλείνει με τὰ λόγια του κ. Κούνερ: «...για τούς άλλους δέν έχει σημασία αν εγώ πεινάω, έχει όμως μεγάλη σημασία ότι είμαι εναντίον της πείνας». Όλο τό βάρος πέφτει στη στάση που εκφράζει ο κ. Κούνερ με τό σχόλιό του: έχει μεγάλη σημασία ότι είμαι εναντίον της πείνας, δηλαδή ενάντια στο κοινωνικό σύστημα που συντηρεί την πείνα κι έπωφελείται απ' αυτή. Σημασία έχει ακόμα νά ξέρουν οί άλλοι (δηλαδή αυτοί που αγωνίζονται ενάντια στην πείνα) ότι είμαι με τό μέρος τους. Έδώ η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στη στάση, τό σχόλιο και τή θέση φαίνεται ακόμα πιό καθαρά: σημασία δέν έχει τό κοινό πρόβλημα, τό κοινό μαρτύριο, αλλά η κοινή συνείδηση απέναντι στο πρόβλημα. Η λύση του προσωπικού προβλήματος εξαρτάται από τή λύση του γενικότερου προβλήματος που δέν είναι άλλη από τό μετασχηματισμό της κοινωνίας.

Άλλου πάλι τό σχόλιο μπαίνει με τή μορφή ερωτήματος, όπως στα «Έρωτήματα που πείθουν»: «Πρόσεξα, είπε ο κ. Κούνερ, ότι κάνουμε πολλούς νά τρομάζουν από τή θεωρία μας επειδή βρίσκουμε σέ κάθε ερώτημα και μιάν απάντηση...». Η θέση είναι ξεκάθαρη: αυτοί που τρομάζουν από τή θεωρία είναι αυτοί που τή χρειάζονται, πρέπει λοιπόν νά τούς κερδίσουμε. Και πάλι όμως ο τίτλος, «Έρωτήματα που πείθουν», έχει αποκαλυπτικό χαρακτήρα. Έκείνο που θά πείσει αυτούς που χρειάζονται τή θεωρία μας (δηλαδή τούς καταπιεσμένους, τούς «σκλάβους») δέν είναι κατανάγκη οί απαντήσεις. Γιατί νά πειστούν όταν η κυρίαρχη τάξη τούς κατακλύζει κάθε μέρα με ψεύτικες απαντήσεις σέ ψεύτικα προβλήματα ενώ τούς αποκρύπτει τὰ πραγματικά; Αντίθετα εκείνο που μπορεί νά τούς πείσει είναι ακριβώς τὰ ερωτή-

ματα που μπαίνουν με διάταξη έρευνας. Η μαρξιστική έρευνα και η μαρξιστική διαλεκτική πείθουν στο βαθμό που θέτουν ή ξαναθέτουν τέτοια ερωτήματα κι όχι στο βαθμό που έχουν έτοιμες απαντήσεις.

Έπτά χρόνια ύστερα από τίς πρώτες «Ιστορίες του κ. Κούνερ» και ένα χρόνο μετά την έπιβολή του ναζισμού στη Γερμανία, τό 1934, ο Μπρέχτ γράφει ένα κείμενο με τίτλο: «Πέντε δυσκολίες όταν γράφει κανείς την αλήθεια» (βλ. «Έπιθεώρηση Τέχνης», τεύχος 83, Νοέμβριος 1961, «Αφιέρωμα στον Μπρέχτ»). Ποιές είναι αυτές οί πέντε δυσκολίες; Η πρώτη είναι νάχεις τό θάρρος νά γράφεις την αλήθεια. Η δεύτερη είναι νάχεις τή γνώση ν' αναγνωρίζεις την αλήθεια. Η τρίτη είναι νάχεις την τέχνη νά κάνεις την αλήθεια χρησιμοποιήσιμη σαν ένα όπλο. Η τέταρτη είναι νάχεις αρκετή κρίση ώστε νά διαλέγεις αυτούς που ή αλήθεια στα χέρια τους θά νά αποτελεσματική. Και τέλος η πέμπτη δυσκολία είναι νάχεις την απαραίτητη πονηριά για νά διαδώσεις την αλήθεια σέ πολλούς. Είναι φανερό η σχέση που έχουν οί τέσσερις πρώτες δυσκολίες με τή μαρξιστική θεωρία γενικότερα, και δέν αναφέρονται για πρώτη φορά από τον Μπρέχτ. Η καινούρια δυσκολία είναι η πέμπτη που γίνεται αισθητή τώρα, με την έπιβολή του ναζισμού στη Γερμανία. Από δω και πέρα η πονηριά γίνεται ένα από τὰ κυριότερα στοιχεία στο έργο του Μπρέχτ. Είναι η πονηριά του Γαλιλαίου που υποκρίνεται τον μετανοημένο στην Ίερά Έξέταση για νά μπορέσει νά συνεχίσει κρυφά τό έργο του. Είναι η πονηριά του Άζντάκ, όταν δικάζει, στον «Καυκασιανό Κύκλο με την Κιμωλία». Η ίδια πονηριά υπάρχει και στον Μάττι όταν αντιμετωπίζει τον άφεντη του, τον Πούντιλα, και στη Σέν Τέ, στον «Καλό άνθρωπο του Σέ Τσουάν», όταν έπινοείται τον ξάδερφο της, Σούι Τά, για νά σωθεί

από την καταστροφή. Αυτή την πονηριά τη συναντάμε κιόλας στις «Ιστορίες του κ. Κούνερ». Η πονηριά του κ. Κούνερ συγγενεύει με την πονηριά που χρησιμοποιούν οι κατοπινοί ήρωες του Μπρέχτ σε δύο σημεία. Πρώτο, χρησιμοποιείται και στον κ. Κούνερ και στους ήρωες που αναφέραμε πιο πάνω για την επιβίωσή τους. Δεύτερο, και κυριότερο, η πονηριά χρησιμοποιείται πάντα από τους καταπιεσμένους, τους «σκλάβους». Για ν' αποφύγουμε τις παρεξηγήσεις θά πρέπει νά πούμε ότι αυτή η πονηριά της επιβίωσης δέν είναι ή κουτοπονηριά αυτού που ταυτίζεται ή υπηρετεί τους καταπιεστές για νά επιβιώσει, αλλά είναι ή πονηριά που έπιστρατεύουν οι «σκλάβοι» για την άμυνά τους και για νά φθείρουν τους δυνάστες. Όπως παρατηρεί ένας μελετητής του Μπρέχτ, ό Χάνς Μάγιερ, είναι τό δίδαγμα από τό βιβλίο του Τάο Τέ Κίνγκ, που τόσο θαύμαζε ό Μπρέχτ:

Ότι τό άπαλό νερό μέ την κίνηση
και τό χρόνο νικάει την επιβλητική πέτρα.
Καταλαβαίνεις, τό σκληρό νικάται.

Έτσι άκριβώς μέ την κίνηση, τό χρόνο, και την πονηριά ό κ. Έγκε έξοντώνει τόν πράκτορα στην ιστορία «Μέτρα ενάντια στή βία». Είναι ή πονηριά που έπιστρατεύει ό κ. Κούνερ για νά γλιτώσει από την καταιγίδα, στην ιστορία «Πώς ν' άντέχεις στό σίφουνα».

Γιά νά περάσει όμως ή αλήθεια στους «σκλάβους» και νά μπορεί νά χρησιμοποιηθεί άπ' αυτούς πρέπει νά είναι γραμμένη στή «γλώσσα των σκλάβων». Άς μή βιαστεί κανείς νά παρεξηγήσει τόν όρο. Η «γλώσσα των σκλάβων» δέν είναι ή άπλουστευμένη, τάχατες έπαναστατική και τελείως αντιδιαλεκτική γλώσσα που, για νά θυμηθούμε τόν κ. Κούνερ, «έχει

σε κάθε έρώτημα και μιάν άπάντηση». Αντίθετα είναι ή γλώσσα που βασίζεται στις μεταφορικές έννοιες (ή παραβολή, λογουχάρη, που τόσο συχνά χρησιμοποιεί ό Μπρέχτ, είναι ένα άπό τά δείγματα της «γλώσσας των σκλάβων»), την άφαίρεση –που βάζει συνέχεια έρωτήματα, σχολιάζει και έκφράζεται μ' ένα ύφος άποφθεγματικό. «Τό ύφος πρέπει νά είναι άποφθεγματικό...», λέει ό κ. Κούνερ στην ιστορία «Τό πιο καλό ύφος». Πολλά άπό τά στοιχεία της «γλώσσας των σκλάβων» τά βρίσκουμε και στις ιστορίες αυτές: τό σχόλιο, τό άπόφθεγμα, τίς μεταφορικές έννοιες, τά άδιάκοπα έρωτήματα. Φτάνει νά παραπέμψουμε σε δυό ιστορίες: στην ιστορία «Άν οι καρχαρίες ήταν άνθρωποι», και στην ιστορία «Τό άβοήθητο παιδί». Έτσι, μέ τή «γλώσσα των σκλάβων» καταλήγουμε πάλι εκεί άπ' όπου ξεκινήσαμε: στό παραένισμα.

Όπως πολύ σωστά παρατηρεί ό Χάνς Μάγιερ, στον Μπρέχτ «τά πάντα καταλήγουν στή διαλεκτική». Τό καλύτερο παράδειγμα γι' αυτό είναι ή σχέση άνάμεσα στό καθαρά θεωρητικό του έργο και στό θέατρο, την ποιήση και την πεζογραφία του. Πολλές άπό τίς θεωρητικές του άπόψεις προϋπάρχουν σε διάφορα έργα του, ή θεωρητική θεμελίωσή τους έρχεται μετά, προηγείται ή διαπίστωση στην πράξη κι άκολουθεί ή θεωρητική έπεξεργασία. Άλλοτε πάλι συναντάμε τή θεωρητική άποψη πρακτικά εφαρμοσμένη σε διάφορα έργα. Έδώ προηγείται ή θεωρητική έπεξεργασία κι άκολουθεί ή εφαρμογή. Λογουχάρη ή μελέτη της μαρξιστικής διαλεκτικής τόν βοηθάει νά έπεξεργαστεί τή θεωρία του για τό έπικό θέατρο. Για νά καταλήξει όμως στά τελευταία χρόνια της ζωής του, και ύστερα άπό πολλές εφαρμογές στό έπικό θέατρο, νά μιλάει για ένα «διαλεκτικό θέατρο», που σκόπευε νά άναμορφώσει τό έπικό θέατρο σε

μεγάλο βαθμό. Ένδιαφέρον παρουσιάζει ακόμα τό γεγονός ότι ο Μπρέχτ μεταφέρει ορισμένες από τις «Ίστορίες του κ. Κούνερ» σέ άλλα του έργα. Έτσι ή ιστορία «Πώς ν' άντέχεις στό σίφουνα» ένσωματώνεται στό «Διδακτικό έργο του Μπάντεν για τή συγκατάθεση», πού γράφτηκε τό 1929. Τό δεύτερο μέρος από τήν ιστορία «Μέτρα ένάντια στή βία», τήν ιστορία του κ. Έγκε, τή συναντάμε στήν πρώτη μορφή του «Γαλιλαίου» πού γράφτηκε τό 1938. Άς σταθούμε ακόμα στή σχέση πού έχει ή ιστορία «Πρόταση για τήν περίπτωση πού δέ θά προσέξουν τήν πρόταση» μέ τό διδακτικό έργο «Ή πτήση του ώκεανού». Στίς σημειώσεις για τήν παράσταση του έργου, ο Μπρέχτ προτείνει για τήν περίπτωση πού τό έργο δέ θά παιχτεί σάν διδακτικό έργο αλλά σάν ορατόριο, ο ρόλος των άεροπόρων νά διαβαστεί χωρωδικά για νά διαφυλαχτεί ένα ελάχιστο από τόν παιδαγωγικό σκοπό του έργου και παραπέμπει στήν παραπάνω ιστορία.

Όλες οί ιστορίες συγκεντρωμένες κυκλοφόρησαν για πρώτη φορά στή δεύτερη έκδοση των «Άπάντων» του Μπρέχτ τό 1967.

Οί τίτλοι των ιστοριών πού σημειώνονται μέ (*) δέν είναι του Μπρέχτ αλλά των έκδοτών και προστέθηκαν στήν έκδοση του 1967.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΑΡΗΣ

Σοφή στους σοφούς είναι ή στάση

Κάποτε επισκέφτηκε τόν κ. Κ. ένας καθηγητής τής φιλοσοφίας κι άρχισε νά του μιλάει για τή σοφία του. Μετά από λίγη ώρα ο κ. Κ. ειπε στον καθηγητή: *Κάθεσαι ένοχλητικά, μιλάς ένοχλητικά, σκέφτεσαι ένοχλητικά. Σάν τ' άκουσε αυτό ο καθηγητής θύμωσε και του ειπε: Δέ μ' ένδιαφέρει τί σκέφτεσαι για τό άτομό μου, μ' ένδιαφέρει νά μάθω τή γνώμη σου γι' αυτά πού λέω. Αύτά πού λές δέν έχουν περιεχόμενο, αποκρίθηκε ο κ. Κ. Σέ βλέπω νά βαδίζεις άδέξια, και τό βάδισμά σου δέν έχει προορισμό. Μιλās σκοτεινά και ή όμιλία σου δέ φωτίζει τίποτα. Βλέποντας τή στάση σου παύει νά μ' ένδιαφέρει ο στόχος σου.*

Ὁργάνωση

Ὁ κ. Κ. εἶπε κάποτε: *Αὐτός πού σκέφτεται δέν ξοδεύει οὔτε μιά σταλιά φῶς παραπάνω, οὔτε ἓνα κομμάτι ψωμί παραπάνω, οὔτε μιά σκέψη παραπάνω.*

Μέτρα ἐνάντια στή βία

Ὅταν ὁ κ. Κ. ὁ στοχαστής ἔτυχε νά μιλήσει κάποτε σέ μιάν αἰθουσα μπροστά σέ πολύ κόσμο ἐνάντια στή βία, εἶδε τούς ἀνθρώπους γύρω του νά ὀπισθοχωροῦν καί νά φεύγουν. Γύρισε τότε κι ἀντίκρισε τή βία. *Τί ἔλεγες;* τόν ρώτησε ἡ βία. *Ἐγώ;* ἀποκρίθηκε ὁ κ. Κ. *ὕποστήριζα τή βία.* Σάν ἔφυγε ἡ βία οἱ μαθητές τοῦ κ. Κ. τόν ρώτησαν γιατί ἔσκυψε τό κεφάλι. *Γιατί δέν ἔχω κεφάλι γιά σπάσιμο,* ἀποκρίθηκε ὁ κ. Κ. *Ἐξάλλου ἐγώ πρέπει νά ζήσω περισσότερο ἀπό τή βία.*

Καί ὁ κ. Κ. ἀφηγήθηκε τήν παρακάτω ἱστορία:

Στό σπίτι τοῦ κ. Ἔγκε, πού εἶχε μάθει νά λέει ὄχι, ἦρθε μιά μέρα τόν καιρό τῆς παρανομίας ἓνας πράχτορας καί τοῦ παρουσίασε ἓνα χαρτί, πού τό εἶχαν ἐκδώσει αὐτοί πού ἐξουσίαζαν τήν πόλη. Τό χαρτί ἔλεγε ὅτι στόν πράχτορα αὐτόν θ' ἀνῆκε κάθε σπίτι ὅπου θά πατοῦσε τό πόδι του, ὅπως καί κάθε φαγητό πού θά ζητοῦσε. Θάπρεπε ἀκόμα νά τόν ὑπηρετεῖ καί κάθε ἀνθρωπος πού θ' ἀντάμωνε.

Ὁ πράχτορας κάθησε σέ μιά καρέκλα, ζήτησε φαγητό, πλύθηκε, πλάγιασε καί προτοῦ κοιμηθεῖ ρώτησε τόν κ. Ἔγκε μέ τό πρόσωπο στόν τοῖχο: *Θά μέ ὑπηρετεῖς;*

Ὁ κ. Ἔγκε τόν σκέπασε μέ τήν κουδέρτα, ἔδιωξε τίς μύγες, κάθησε δίπλα στό προσκεφάλι του, κι ὅπως ἐκείνη τήν ἡμέρα τόν ὑπάκουσε ἄλλα ἑφτά χρόνια. Ὅ,τι κι ἄν ἔκανε ὁμως γιά δαῦτον, ἓνα πράγμα ἀπόφυγε νά κάνει: δέν τοῦπε ποτέ μιά λέξη. Σάν πέρασαν τά ἑφτά χρόνια κι ὁ πράχτορας χόντρυνε ἀπό τό πολύ φαί, τόν ὕπνο καί τίς διαταγές –πέθανε. Ὁ κ. Ἔγκε τόν τύλιξε τότε στήν ξεφτισμένη κουδέρτα, τόν ἔσυρε ἔξω ἀπό τό σπίτι, ἔπλυνε τό στρώμα, ἄσπρισε τούς τοίχους, ἀνάσανε βαθιά κι ἀποκρίθηκε: *Ὁχι.*

Γιά τούς φορείς τῆς γνώσης

“Οποῖος εἶναι φορέας τῆς γνώσης δέν ἐπιτρέπεται ν’ ἀγωνίζεται, οὔτε νά λέει τήν ἀλήθεια, οὔτε νά προσφέρει ὑπηρεσίες, οὔτε νά μένει νησιτικός, οὔτε ν’ ἀρνιέται τίς τιμές, οὔτε νά γίνεται εὐκολα ἀντιληπτός. “Οποῖος εἶναι φορέας τῆς γνώσης ἔχει μονάχα μίαν ἀρετή: ὅτι εἶναι φορέας τῆς γνώσης, εἶπε ὁ κ. Κ.

Αὐτός πού ὑπηρετεῖ τό σκοπό του

“Ο κ. Κ. ἔβαλε τά παρακάτω ἐρωτήματα:

Κάθε πρωί ὁ γείτονας μου ἀκούει μουσική ἀπόνα γραμμόφωνο. Γιατί ἀκούει μουσική; Γιατί γυμνάζεται, καθώς μαθαίνω. Καί γιατί γυμνάζεται; Γιατί τοῦ χρειάζεται δύναμη, καθώς μοῦ λένε. Καλά, καί γιατί τοῦ χρειάζεται ἡ δύναμη; Γιατί πρέπει νά νικήσει τούς ἐχθρούς του στήν πόλη, καθώς λέει. Γιατί πρέπει νά νικάει τούς ἐχθρούς του; Γιατί θέλει νά φάει, καθώς μαθαίνω.

“Όταν ὁ κ. Κ. τ’ ἀκουσε ὅλα αὐτά, ὅτι δηλαδή ὁ γείτονας του ἀκουγε μουσική γιά νά γυμνάζεται, γυμναζόταν γιά νά εἶναι δυνατός, ἤθελε νά νάιναι δυνατός γιά νά νικάει τούς ἐχθρούς του, νικοῦσε τούς ἐχθρούς του γιά νά τρώει, ἔβαλε τοῦτο τό ἐρώτημα: Καλά, γιατί τρώει;

Μόχθος τῶν καλῶν

Ρώτησαν τόν κ. Κ.: *Τί φτιάχνετε τώρα;* Ὁ κ. Κ. ἀποκρίθηκε: *Κουράζομαι πάρα πολύ, ἐτοιμάζω τό ἐπόμενο λάθος μου.*

Ἡ τέχνη τοῦ νά μήν ἐξαγοράζεις

Ὁ κ. Κ. σύστησε σ' ἕναν ἔμπορα κάποιον ἄνθρωπο καί τόν βεβαίωσε ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός δέν ἐξαγοράζεται. Μετά ἀπό δύο ἑβδομάδες ὁ ἔμπορας ξαναπῆγε στόν κ. Κ. καί τόν ρώτησε: *Τί ἐννοεῖς δταν λές ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός δέν ἐξαγοράζεται;* Ὁ κ. Κ. ἀποκρίθηκε: *Ὅταν λέω πῶς ὁ ἄνθρωπος πού πῆρες στή δούλεψή σου δέν ἐξαγοράζεται, θέλω νά πῶ ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά τόν ἐξαγοράσεις.* Ἔτσι λοιπόν, εἶπε ὁ ἔμπορας πικραμένος, *ἐγώ ὁμως ἔχω λόγους νά φοβᾶμαι ὅτι ὁ ἄνθρωπός σου ἐξαγοράζεται ἀκόμα κι ἀπό τοὺς ἐχθρούς μου. Αὐτό δέν τό ξέρω,* εἶπε ὁ κ. Κ. ἀδιάφορα. *Ναί, μά αὐτός καμώνεται πῶς συμφωνεῖ πάντα μαζί μου,* φώναξε ὁ ἔμπορας φουρκισμένος, *πού σημαίνει ὅτι μπορεῖ νά ἐξαγοραστεῖ ἀκόμα κι ἀπό μένα!* Ὁ κ. Κ. γέλασε μέ αὐταρέσκεια: *Ἀπό μένα δέν ἐξαγοράζεται,* εἶπε.

Ἀγάπη γιά τήν πατρίδα (μίσος γιά τούς πατριδολάτρες)

Ἄς κ. Κ. δέν τόκρινε ἀπαραίτητο νά ζεῖ σέ μιά συγκεκριμένη χώρα. Ἐλεγε: *Παντοῦ μπορῶ νά πεινάσω*. Κάποτε ὁμως ἔλαχε νά περνάει ἀπό μιά πόλη πού τήν εἶχε κυριέψει ὁ ἐχθρός τῆς χώρας ὅπου ζοῦσε. Τόν πλησίασε τότε ἕνας ἀξιωματικός τοῦ ἐχθροῦ καί τόν ἀνάγκασε νά κατεβεῖ ἀπό τό πεζοδρόμιο. Ἄς κ. Κ. κατέβηκε καί διαπίστωσε ξαφνικά ὅτι εἶχε ἀγαναχήσει ἐνάντια σ' αὐτόν τόν ἄνθρωπο, καί μάλιστα ὄχι μόνο ἐνάντια στόν ἄνθρωπο μιά προπαντός ἐνάντια στή χώρα πού ἀνήκε ὁ ἄνθρωπος αὐτός, τόσο, πού εὐχήθηκε νά γίνει ἕνας σεισμός καί νά τήν καταπιεῖ. *Γιατί, ρώτησε ὁ κ. Κ., ἔγινα ἐθνικιστής ἐκείνη τή στιγμή; Γιατί συνάντησα ἕναν ἐθνικιστή. Μά γιαντό ἀκριβῶς πρέπει νά ἐξολοθρευοῦμε τή βλακεία· γιατί κάνει βλάβες αὐτούς πού τή συναντοῦν.*

Καί τό κακό πράμα δέν εἶναι φτηνό

Καθώς ἔκανε διάφορες σκέψεις γύρω ἀπ' τήν ἀνθρωπότητα ὁ κ. Κ. κατάληξε σέ ὀρισμένα συμπεράσματα σχετικά μέ τήν κατανομή τῆς φτώχειας. Κάποια μέρα κοίταξε γύρω του στό σπίτι καί βρῆκε πῶς ἤθελε ἄλλα ἐπιπλά, πιο κακῆς ποιότητας, πιο φτηνά, πιο φτωχικά. Πῆγε παρκευτός σ' ἕναν μαραγκό καί τοῦ παράγγειλε νά ξύσει τό βερνίκι ἀπό τά ἐπιπλά του. Χωρίς βερνίκι ὁμως τά ἐπιπλά δέν ἔδειχναν φτωχικά μιά καταστραμμένα. Κι ὁμως ὁ λογαριασμός τοῦ μαραγκοῦ ἔπρεπε νά πλερωθεῖ κι ὁ κ. Κ. ἀναγκάστηκε ἀκόμα νά πετάξει τά ἐπιπλά του καί ν' ἀγοράσει καινούρια, πιο φτηνά, πιο φτωχικά, πιο κακῆς ποιότητας, μιά καί τάθελε ἔτσι. Κάποιοι πού τόμαθαν γέλασαν σέ βάρος τοῦ κ. Κ. γιατί τά φτωχικά ἐπιπλά τοῦ κόστισαν πιο ἀκριβά ἀπό τά βερνικωμένα. Ἄς κ. Κ. ὁμως εἶπε: *Χαρακτηριστικό τῆς φτώχειας δέν εἶναι ἡ οἰκονομία μιά τό ἔξοδο. Σᾶς ξέρω τοῦ λόγου σας: ἡ φτώχεια σας δέν ταιριάζει στίς ιδέες σας. Μά στίς δικές μου ιδέες δέν ταιριάζει ὁ πλοῦτος.*

Πείνα

Στὴ μιά ἐρώτηση σχετικά μέ τήν πατρίδα ὁ κ. Κ. ἔδωσε τούτη τήν ἀπάντηση: *Παντοῦ μπορῶ νά πεινάσω.* "Ενας προσεχτικός ἀκροατής ρώτησε τότε τόν κ. Κ. πῶς γίνεται νά λέει ὅτι πεινάει ὅταν στήν πραγματικότητα ἔχει νά φάει. Ὁ κ. Κ. δικαιολογήθηκε λέγοντας: *Προφανῶς ἤθελα νά πῶ ὅτι μπορῶ νά ζήσω παντοῦ ὅπου ὑπάρχει πείνα, φτάνει νά θέλω νά ζήσω.* Ὁμολογῶ πῶς ὑπάρχει μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στό νά πεινάω ἐγώ ὁ ἴδιος καί στό νά ζῶ σέ τόπο ὅπου ὁ κόσμος πεινάει. *Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ὡστόσο ν' ἀναφέρω σάν ἐλαφρυντικό μου τό γεγονός ὅτι τό νά ζῶ σέ τόπο ὅπου ὑπάρχει πείνα εἶναι γιά μένα ἂν ἴσως ὄχι τόσο κακό ὅσο νά πεινάω ὁ ἴδιος, τουλάχιστο ὅμως πολύ κακό. Στό κάτω-κάτω γιά τούς ἄλλους δέν ἔχει τόση σημασία ἂν ἐγώ πεινάω, ἔχει ὅμως μεγάλη σημασία ὅτι εἶμαι ἐναντίον τῆς πείνας.*

Πρόταση γιά τήν περίπτωση πού δέ θά προσέξουν τήν πρόταση

Ὁ κ. Κ. συμβούλευε νά προσθέτουμε, ἂν εἶναι δυνατό, σέ κάθε πρόταση καλοῦ-κακοῦ καί μιάν ἄλλη, γιά τήν περίπτωση πού οἱ ἄνθρωποι δέ θά προσέξουν τήν πρόταση. Ὅταν λογουχάρη πρότεινε σέ κάποιον πού βρισκόταν σέ δύσκολη θέση ἕνα συγκεκριμένο τρόπο δράσης πού ἔβλαφτε τούς ἄλλους ὅσο τό δυνατό λιγότερο, τοῦ ἔδειχνε ταυτόχρονα κι ἕναν ἄλλο τρόπο, λιγότερο ἀκίνδυνο, ὄχι ὅμως καί τόν πιό σκληρό ἀπ' ὅλους. *Αὐτός πού δέν εἶναι ἔτοιμος γιά ὅλα, ἔλεγε, θά πρέπει νά κάνει τουλάχιστον τό λιγότερο.*

Πρωτοτυπία

Σήμερα, παραπονέθηκε ο κ. Κ., εἰν' ἀμέτροιτοι αὐτοὶ ποὺ παινεύονται δημόσια ὅτι μποροῦν νὰ γράφουν μόνοι τους τόμους δλάκερους βιβλία. Κι αὐτὸ τὸ βλογαίει ὄλος ὁ κόσμος. Ὁ Κινέζος φιλόσοφος Τσουνάνγκ Τσί ἔγραψε, φτασμένος ἄντρας, ἓνα βιβλίο μ' ἑκατὸ χιλιάδες λέξεις ποὺ τὰ ἐννιά δέκατά του, ἦταν ἀποφθέγματα. Τέτοια βιβλία δέν μποροῦν πιά νὰ γραφοῦν στήν ἐποχή μας γιατί λείπει τὸ πνεῦμα. Ἔτσι οἱ σκέψεις κατασκευάζονται στὸ ἰδιωτικὸ ἐργαστήρι τοῦ καθενός, καὶ θεωρεῖται ἀκαμάτης ἐκεῖνος ποὺ δέν μπορεῖ νὰ βγάλει ἀρκετές. Βέβαια ἔτσι δέν ὑπάρχει οὔτε μιά σκέψη ποὺ νὰ μπορεῖς νὰ τὴ χρησιμοποιήσεις μὰ οὔτε καὶ διατύπωση τῆς σκέψης ποὺ νὰ μπορεῖς νὰ τὴν ἀναφέρεις. Πόσο λίγο ὑλικὸ χρειάζονται αὐτοὶ γιὰ τὴ δουλειά τους! Μιά πένα καὶ μερικές κόλλες χαρτί εἶναι τὸ μόνο ποὺ μποροῦν νὰ παρουσιάσουν. Καὶ δίχως καθόλον βοήθεια, μονάχα μὲ τὸ λιγιστὸ ὑλικὸ ποὺ ὁ καθένας μπορεῖ νὰ κουβαλήσει μὲ τὰ χέρια του, φτιάχνουν τίς καλύδες τους! Τὰ μόνα χτίρια ποὺ γνωρίζουν εἶναι ἐκεῖνα ποὺ μπορεῖ νὰ χτίσει ἓνας ἄνθρωπος μόνος του.

Τὸ ἐρώτημα ἂν ὑπάρχει θεός

Κάποιος ρώτησε τὸν κ. Κ. ἂν ὑπάρχει θεός. Ὁ κ. Κ. τοῦ εἶπε: Σέ συμβουλεύω νὰ σκεφτεῖς ἂν ἡ συμπεριφορὰ σου θ' ἀλλάξει ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπάντηση ποὺ θὰ δώσεις στὸ ἐρώτημα. Ἄν δέ θ' ἀλλάξει τότε ἡ ἐρώτηση εἶναι περιττή. Ἄν θ' ἀλλάξει τότε μπορῶ τουλάχιστο νὰ σέ βοηθήσω λέγοντας πὼς ἐσύ ἀποφάσισες κιόλας: χρειάζεσαι ἓνα θεό.

Τό δικαίωμα τῆς ἀδυναμίας

Ὁ κ. Κ. ἔτυχε νά βοηθήσει κάποιον σέ μιὰ δύσκολη περίσταση, μά σάν τέλειωσε ἡ ὑπόθεση ὁ ἄλλος δέν τοῦπε οὔτ' εὐχαριστῶ.

Οἱ φίλοι τοῦ κ. Κ. ἀπόρησαν ὅταν τόν ἄκουσαν νά ὑψώνει τή φωνή του καί νά παραπονιέται γιά τήν ἀχαριστία τοῦ ἀνθρώπου. Βρῆκαν τή συμπεριφορά τοῦ κ. Κ. ἀπρεπῆ καί τοῦ εἶπαν ἀκόμα: Δέν τό ξέρεις πώς ὁ ἀνθρώπος πρέπει νά κάνει τό καλό δίχως νά ζητάει εὐγνωμοσύνη, γιατί οἱ ἄνθρωποι εἶναι πολύ ἀδύνατοι γιά νά νιώσουν εὐγνωμοσύνη; Κι ἐγώ; ἀποκρίθηκε ὁ κ. Κ., καλά ἐγώ δέν εἶμαι ἀνθρώπος; Γιατί λοιπόν δέν πρέπει νά εἶμαι τόσο ἀδύνατος πού νά ζητάω εὐγνωμοσύνη; Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν πάντα τήν ἐντύπωση ὅτι θά παραδεχτοῦν πώς εἶναι βλάκες ἂν τύχει κι ὁμολογήσουν πώς κάποιος τοῦς φέρθηκε πρόστυχα. Γιατί ἀλήθεια;

Τό ἀβοήθητο παιδί

Ὁ κ. Κ. μιλοῦσε γιά τήν κακή συνήθεια τῶν ἀνθρώπων νά καταπίνουν σιωπηρά τήν ἀδικία πού τοῦς κάνουν κι ἀφηγήθηκε τούτη τήν ἱστορία: Κάποιος περαστικός εἶδε ἓνα παιδί νά κλαίει καί τό ρώτησε τί τό βασάνιζε. Νά, εἶχα δυό γρόσια γιά νά πάω στόν κινηματογράφο μά ἤρθε ἓνα ἀγόρι κι ἄρπαξε τό ἓνα ἀπ' τό χέρι μου, ἀποκρίθηκε τό παιδί κι ἔδειξε ἓνα ἄλλο ἀγόρι πού στεκόταν λίγο πιό πέρα. Καλά, καί δέ φώναξες βοήθεια; ρώτησε ὁ ἀνθρώπος. Πώς, φώναξα, εἶπε τό παιδί κι ἄρχισε τώρα νά κλαίει λίγο πιό δυνατά. Καί δέ σ' ἄκουσε κανένας; ξαναρώτησε τώρα ὁ ἀνθρώπος καί χάιδεψε στοργικά τό παιδί. Ὅχι, ἀποκρίθηκε ἐκεῖνο κλαίγοντας μ' ἀναφυλλητά. Δέν μπορείς νά φωνάξεις πιό δυνατά; ρώτησε ὁ ἀνθρώπος. Ὅχι, ἀποκρίθηκε τό παιδί πού βλέποντας τόν ἀνθρώπο νά χαμογελάει εἶχε ἀρχίσει πάλι νά ἐλπίζει. Τότε δῶσε μου καί τ' ἄλλο, εἶπε ὁ ἀνθρώπος· πήρε καί τό τελευταῖο γρόσι ἀπό τό χέρι τοῦ παιδιοῦ καί συνέχισε ξένοιαστος τό δρόμο του.

Ο κ. Κ. και η φύση

Όταν ρώτησαν τόν κ. Κ. ποιά ήταν η σχέση του με τή φύση εκείνος αποκρίθηκε: Θά μου άρεσε βγαίνοντας από τό σπίτι μου ν' αντικρίζω κάπου-κάπου και μερικά δέντρα. Προπαντός γιατί μέ τό ν' αλλάζουν από μέρα σέ μέρα κι από εποχή σ' εποχή πλησιάζουν πολύ στήν πραγματικότητα. Συμβαίνει ακόμα νά τά χάνουμε χρόνο μέ τό χρόνο στίς πολιτείες βλέποντας γύρω μας μόνον αντικείμενα κοινής χρήσης, σπίτια πού άν δέν τά κατοικοῦσαν θάταν άδειανά και δρόμους, πού άν δέν τούς χρησιμοποιούσαν θάταν δίχως νόημα. Τό άλλοκοτο κοινωνικό μας σύστημα μάς κάνει εξάλλον νά βλέπουμε και τούς ανθρώπους σάν τέτοια αντικείμενα κοινής χρήσης. Έτσι τά δέντρα έχουν, τουλάχιστο για μένα πού δέν είμαι μαραγκός, κάτι τό ανεξάρτητο πού μέ γαληνεύει, κάτι έξω από μένα, και φτάνω μάλιστα νά ελπίζω πώς ακόμα και για τό μαραγκό έχουν κάτι δικό τους, πού δέν μπορεί ν' αξιοποιηθεῖ. Καλά, ρώτησαν τότε τόν κ. Κ., γιατί δέν πηγαίνετε κάπου-κάπου στό ύπαιθρο, μιά και θέλετε νά βλέπετε δέντρα. Ο κ. Κ. αποκρίθηκε μέ άπορία: Μά εγώ είπα ότι θέλω νά τά βλέπω βγαίνοντας από τό σπίτι μου.

(Ο κ. Κ. είπε ακόμα: Είναι απαραίτητο νά χρησιμοποιούμε τή φύση μέ οικονομία. Όταν κανένας τριγυρνάει στή φύση άσκοπα, χωρίς δουλειά, εύκολα οδηγείται σέ μιά άρρωστημένη κατάσταση, τόν πιάνει κάτι σάν πυρετός.)

Έρωτήματα πού πείθουν

Πρόσεξα, είπε ο κ. Κ., ότι κάνουμε πολλούς νά τρομάζουν μέ τή θεωρία μας, επειδή βρίσκουμε στό κάθε έρωτημα και μιά άπάντηση. Δέ θά μπορούσαμε, για τό καλό τής προπαγάνδας, νά κάνουμε έναν κατάλογο τών έρωτημάτων πού μάς φαίνονται τελείως άναπάντητα;

Ἐμπιστοσύνη

Ὁ κ. Κ. πού ὑποστήριζε τήν τάξη στίς ἀνθρώπινες σχέσεις πέρασε ὅλη του τή ζωή μέσα σέ ἀγῶνες. Κάποτε ἐμπλεξε πάλι σέ μιάν ἀνάποδη ὑπόθεση πού τόν ἀνάγκαζε νά συναντάει νύχτα ἕνα σωρό ἀνθρώπους πού βρισκόνταν μακριά ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλο. Ἐπειδή ἔλαχε νάναι κι ἄρρωστος παρακάλεσε κάποιο φίλο νά τοῦ δανείσει τό πανωφόρι του. Ἐκεῖνος τοῦ τό ὑποσχέθηκε ἄν καί γιά νά τό κάνει αὐτό χρειάστηκε ν' ἀκυρώσει μιὰ μικρή συνάντηση πού εἶχε. Κοντά τό βράδυ, ὅμως, τά πράματα χειροτέρεψαν τόσο πού οἱ συναντήσεις δέν ὠφελοῦσαν πιά σέ τίποτα καί χρειάζονταν ἄλλες ἐνέργειες. Ὡστόσο, μολονότι δέν τοῦ περίσσευε καθόλου χρόνος, ὁ κ. Κ. ἔτρεξε νά παραλάβει τό πανωφόρι πού τοῦ ἦταν πιά ἄχρηστο, μόνο καί μόνο γιά νά κρατήσει τό λόγο του.

Τό ξαναντάμωμα

Ὁ κ. Κ. ἀντάμωσε κάποιον πού εἶχε νά τόν δεῖ πολύ καιρό. *Μά ἐσεῖς δέν ἀλλάξατε καθόλου*, τοῦ εἶπε ὁ ἄλλος καθώς τόν χαιρετοῦσε. Ὡχ, ἔκανε ὁ κ. Κ. καί χλώμασε.

Ἐπιλογή ἀπό κτήνη

Ὅταν ὁ κύριος Κόννερ ὁ στοχαστής ἀκουσε
πῶς ὁ πῖο ξακουστός ἐγκληματίας τῆς Νέας Ὑόρκης
ἓνας σφάχτης καὶ λαθρέμπορος ναρκωτικῶν
σκοτώθηκε σάν σκυλί
καὶ θάφτηκε δίχως παπά καὶ διάκο
δέν ἔδειξε παρὰ μονάχα ἐκπληξη.
Ποῦ φτάσαμε λοιπόν, εἶπε,
ἀκόμα κι ὁ ἐγκληματίας νά μὴν εἶναι
σίγουρος γιὰ τὴ ζωὴ του,
καὶ νά μὴ γνωρίζει κάποια ἐπιτυχία
οὔτ' αὐτός πού εἶναι ἔτοιμος γιὰ ὄλα;
Ὅλοι τό ξέρουν πῶς εἶναι χαμένοι
αὐτοὶ πού νοιάζονται γιὰ τὴν ἀξιοπρέπειά τους.
Καλά, κ' ἐκεῖνοι πού τὴν ξεπουλᾶνε;
Νά ποῦμε δηλαδή ὅτι ὅποιος πάει γιὰ μαλλί
βγαίνει κουρεμένος;
Ἰδρωκομμένοι τινάζονται νύχτα ἀπὸ τὸν ὕπνο τους οἱ δίκαιοι
κι ὁ παραμικρὸς θόρυβος τρόμο τούς προκαλεῖ
ἀκόμα καὶ στὸν ὕπνο τούς κνηγάει ἢ καθαρή συνείδησή τους,
καὶ τώρα μαθαίνω πῶς κι ὁ ἐγκληματίας
δέν μπορεῖ πιά νά κοιμᾶται ἤσυχος;
Τί σύγχυση!
Τί χρόνια εἶναι τοῦτα!
Μαθαίνω πῶς μέ μιὰν ἀπλή προστυχία
δέν καταφέρνεις πιά τίποτα,
μ' ἓνα φονικό μονάχα
κανεῖς δέν τὰ βγάζει πέρα!
Πρόθυμα θάκανε ὁ καθένας
δυσό-τρεις προδοσίες κάθε πρωί.
Μά τί ὠφελεῖ ἢ προθυμιά
ὅταν ὄλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἰκανότητα;
Ὅς καὶ ἡ ἀσυνειδησία δέν εἶναι ἀρκετὴ
μόνο ἢ ἀπόδοση μετράει.
Ἔτσι κι ὁ ἀθεόφοδος μπαίνει
στὸν τάφο του ἀθόρυβα
μιὰ κι ὑπάρχουν πολλοὶ ὁμοιοὶ του

δέν ἐντυπωσιάζει.
Πόσο φτηνότερα θά μπορούσε
ν' ἀποχτήσει τὸν τάφο
αὐτός πού γιὰ λεφτὰ τόσο διψοῦσε!
Τόσα φονικά
καὶ μιὰ τόσο σύντομη ζωὴ!
Τόσα ἐγκλήματα
καὶ τόσο λίγοι φίλοι!
Ἄν ἦταν ἀδέκαρος
δέ θά μπορούσαν νά ναι λιγότεροι!
Πῶς λοιπόν ἀντικρίζοντας τέτοια περιστατικά
νά μὴ χάνουμε τό θάρρος μας;
Τί ἄλλο νά σχεδιάσουμε;
Ποιά ἄλλα ἐγκλήματα νά σοφιστοῦμε;
Δέν εἶναι καλά νά ζητᾶς πολλὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.
Τέτοια βλέποντας, εἶπε ὁ κύριος Κόννερ,
ἀποθαρρυνόμαστε.

Μορφή και περιεχόμενο

Ο κ. Κ. παρατηρούσε έναν πίνακα που έδινε σε μερικά αντικείμενα μία πολύ ιδιότυπη μορφή. Κι ο κ. Κ. είπε: *Μερικοί καλλιτέχνες όταν μελετούν τον κόσμο τήν παθαίνουν όπως και πολλοί φιλόσοφοι. Καθώς μοχθούν για τή μορφή τους ξεφεύγει τό περιεχόμενο. Κάποτε δούλενα σ' έναν κηπουρό. Μιά μέρα μου δίνει ένα ψαλίδι και μου λέει νά κλαδέψω μία δάφνη. Τή δάφνη τήν είχα μέσα σε μία γλάστρα και τή δάνειζαν σε διάφορες εκδηλώσεις. Γιαντό κι έπρεπε νάναι στρογγυλή σά σφαίρα. Άρχισα παρευτός νά κλαδεύω τ' άγριόκλαδα, παιδενόμουν ώρες ολάκερες μά δέν κατάφερα τίποτα. Κάποτε κλάδενα τή μία πλευρά περισσότερο, κάποτε τήν άλλη. Όταν στό τέλος κατόρθωσα νά τή στρογγυλέψω ή σφαίρα είχε γίνει μικρή σά σβώλος. Ο κηπουρός μου είπε απογοητευμένος: Καλά, βλέπω τή σφαίρα, που είναι όμως ή δάφνη;*

Κουβέντες

Έμεις οί δυό δέν έχουμε πιά τίποτα νά πούμε, είπε ο κ. Κ. σε κάποιον. Γιατί; ρώτησε ο άλλος τρομαγμένος. Γιατί όταν είμαι μαζί σου δέ λέω καμιά λογική κουβέντα, παραπονέθηκε ο κ. Κ. Μά αυτό δέ μ' ένοχλεί καθόλου, τόν παρηγόρησε ο άλλος. Τό πιστεύω, είπε μέ πικρία ο κ. Κ., ένοχλεί όμως έμένα.

Φιλοξενία

Όταν ο κ. Κ. ήταν κάπου φιλοξενούμενος άφηνε τό δωμάτιό του πάντα έτσι όπως τόβρισκε, γιατί πίστευε ότι είναι άσκοπο νά βάζουν οι άνθρωποι τή σφραγίδα τους στον περίγυρό τους. Αντίθετα προσπαθοῦσε πάντα ν' αλλάξει τίς συνήθειές του έτσι πού νά ταιριάζουν στό σπίτι, δίχως όμως αυτό νά γίνεται σέ βάρος τής δουλειάς του.

Όταν ο κ. Κ. φιλοξενούσε κάποιον φρόντιζε πάντα ν' αλλάξει τουλάχιστο τή θέση ενός τραπεζιού ή μιās καρέκλας, προλαβαίνοντας έτσι τόν φιλοξενούμενό του. Στο κάτω-κάτω, έλεγε, είναι προτιμότερο ν' αποφασίσω εγώ τί του ταιριάζει.

Όταν ο κ. Κ. αγαπούσε έναν άνθρωπο

Τί κάνετε, ρώτησαν τόν κ. Κ., όταν αγαπάτε έναν άνθρωπο; Κάνω ένα σκίτσο του, αποκρίθηκε ο κ. Κ., και φροντίζω νά του μοιάζει. Ποιό, τό σκίτσο; Όχι, αποκρίθηκε ο κ. Κ., ο άνθρωπος.

Ἡ ἐνόχληση τοῦ νά ζεῖς γιά τό σήμερα

Κάποια μέρα πού ἔτυχε νά φιλοξενηῖται ἀπό ἀνθρώπους πού δέν τούς γνώριζε πολύ καλά, ὁ κ. Κ. ἀνακάλυψε ὅτι οἱ οἰκοδεσπότες του εἶχαν κιόλας ἀκουμπήσει πάνω σ' ἕνα τραπεζάκι στή γωνιά τοῦ ὑπνοδωματίου τό σερβίτιο γιά τό πρόγευμα, ἔτσι πού νά μπορεῖ κανεῖς νά τό βλέπει ἀπό τό κρεβάτι. Ἀφοῦ παίνεσε πρῶτα στή σκέψη του τούς οἰκοδεσπότες γιατί βιάζονταν νά τελειώσουν μαζί του, ἡ συμπεριφορά τους ἐξακολούθησε νά τόν ἀπασχολεῖ. Σκέφτεται ἂν κι ἐκεῖνος θά ἐτοίμαζε τό σερβίτιο τό βράδυ πρῖν πάει γιά ὕπνο. Ὑστερα ἀπό λίγη σκέψη βρίσκει ὅτι αὐτό εἶναι σωστό σ' ὀρισμένες ἐποχές. Σωστό βρίσκει ἀκόμα τό ν' ἀσχολοῦνται κάπου - κάπου κι ἄλλοι γιά λίγο μ' αὐτό τό πρόβλημα.

Ἐπιτυχία

Ὁ κ. Κ. εἶδε μιά ἡθοποιό νά περνάει κι εἶπε: *Εἶναι ὁμορφη. Τελευταῖα εἶχε ἐπιτυχία χάρη στήν ὁμορφιά της, τόν πληροφόρησε ὁ συνοδός του. Ὁ κ. Κ. φουρκίστηκε κι εἶπε: Ὁχι, εἶναι ὁμορφη γιατί εἶχε ἐπιτυχία.*

Ο κ. Κ. και οι γάτες

Ο κ. Κ. δέν αγαπούσε τίς γάτες. Δέν τοῦ φαινόταν νά εἶναι φίλοι τοῦ ἀνθρώπου, γιαντό κι ἐκεῖνος δέν ἦταν δικός τους φίλος. Ἄν εἶχαμε τά ἴδια νιτερέσα, ἔλεγε, τότε ἡ ἐχθρική στάση τους θά μοῦ ἦταν ἀδιάφορη. Μά τοῦ κ. Κ. δέν τοῦ ἄρεσε καί νά διώχνει τίς γάτες ἀπό τήν καρέκλα του. Τό ν' ἀναπαύεσαι εἶναι μιά δουλειά, ἔλεγε, πρέπει λοιπόν νά πετύχει. Κι ὅταν οἱ γάτες νιαούριζαν μπροστά στήν πόρτα του σηκωνόταν ἀπό τό κρεβάτι του, ἀκόμα καί στό κρῦο, καί τίς ἔμπαζε μέσα, στή ζέστη. Ὁ ὑπολογισμός τους εἶναι ἀπλός, ἔλεγε, σά φωνάζουν τούς ἀνοίγουν. Ἄν πάψουν νά τούς ἀνοίγουν θά πάψουν κι αὐτές νά φωνάζουν. Τό νά φωνάζεις εἶναι πρόοδος.

Τό ἀγαπημένο ζῶο τοῦ κ. Κ.

Ὅταν ρώτησαν τόν κ. Κ. ποιό ζῶο ἐχτιμάει περισσότερο, ἐκεῖνος εἶπε τόν ἐλέφαντα καί αἰτιολόγησε τήν προτίμησή του ἔτσι: Ὁ ἐλέφαντας ἐνώνει τήν πονηριά μέ τή δύναμη. Ἐτούτη δέν εἶναι ἡ κουτοπονηριά πού σου φτάνει γιά νά ξεφύγεις ἀπό κάποιον πού σέ καταδιώκει ἢ γιά νά ἐξασφαλίσεις τό φαγητό σου περνώντας ἀπαρτήρητος, μά εἶναι ἡ πονηριά πού ἐπιστρατεύει ἡ δύναμη γιά ἕνα μεγάλο ἐγχείρημα. Ἄπ' ὅπου κι ἂν διαβεῖ τοῦτο τό ζῶο ἀφήνει πλατιά τ' ἀχνάρια του. Κι εἶναι καλόκαρδο, σηκώνει χωρατά. Εἶναι καλός φίλος ὅπως εἶναι καί καλός ἐχθρός. Εἶναι βαρῦ καί θεόρατο κι ὁμως τρέχει πολύ γρήγορα. Μέ τήν προβοσκίδα του μπορεῖ καί τροφοδοτεῖ ἕνα τεράστιο κορμί μέ τίς πιό μικρές τροφές ἀκόμα καί μέ καρῦδια. Κουνάει τ' αὐτιά του: ἀκοῦει μονάχα ὅτι τόν συμφέρει. Φτάνει σέ βαθιά γεράματα. Τοῦ ἄρέσει ἡ παρέα κι ὄχι μονάχα μέ ἐλέφαντες. Παντοῦ τόν ἀγαπᾶνε μά καί τόν φοβοῦνται. Ἐνα κάποιο κωμικό στοιχεῖο τοῦ δίνει τή δυνατότητα ἀκόμα καί νά τόν σέβονται. Τό πεσί του εἶναι σκληρό, σπάει μαχαίρια, μά ἡ ψυχή του εὐαίσθητη. Μπορεῖ καί θλίβεται. Μπορεῖ καί θυμώνει. Τοῦ ἄρέσει νά χορεύει. Πεθαίνει στήν καρδιά τῆς ζούγκλας. Ἀγαπάει τά παιδιά καθώς κι ἄλλα μικρά ζῶα. Εἶναι γκριζός καί τραβάει τήν προσοχή μόνο μέ τόν ὄγκο του. Δέν τρώγεται. Εἶναι δουλευταράς. Τοῦ ἄρέσει νά πίνει καί νάρχεται στό κέφι. Κάνει κάτι καί γιά τήν τέχνη: προσφέρει τό ἐλεφαντόδοντο.

Ἡ ἀρχαιότητα

Σάν εἶδε ἓναν κονστρουκτιβίστικο πίνακα τοῦ ζωγράφου Λούνστραίμ, πού παράστανε μερικά κανάτια, ὁ κ. Κ. εἶπε: *Νά ἓνας πίνακας ἀπό τήν ἀρχαιότητα, ἀπό μιὰ βάρβαρη ἐποχή! Φαίνεται πώς τότε οἱ ἄνθρωποι δέν μποροῦσαν πιά νά ξεχωρίσουν τίποτα, τό στρογγυλό δέν τόβλεπαν στρογγυλό, μήτε καί τό σουβλερό τούς φαινόταν σουβλερό. Οἱ ζωγράφοι χρειάστηκε νά ξαναβάλουν τά πράγματα στή θέση τους καί νά δείξουν στήν πελατεία κάτι συγκεκριμένο, ξεκάθαρο, μιὰ σταθερή φόρμα. Τόσο σκοτεινά, μεταβατικά, ἀμφίβολα ἦταν αὐτά πού ἔβλεπαν γύρω τους, πού ἔφτανε κάποιος νά ξεπουλήσει τήν τρέλα γιά νά τόν ζητωκραυγάσουν. Ἡ δουλειά ἦταν μοιρασμένη σέ πολλούς, αὐτό τό βλέπει κανεῖς ἀπό τόν πίνακα. Αὐτοί πού καθόριζαν τή μορφή δέ νοιάζονταν γιά τό σκοπό πού ὑπηρετοῦσαν τ' ἀντικείμενα· εἶναι ἀδύνατο νά χύσεις νερό ἀπ' αὐτό τό κανάτι. Θά πρέπει νά ὑπῆρχαν τότε ἓνα σωρό ἄνθρωποι πού οἱ ἄλλοι τούς ἔβλεπαν ἀποκλειστικά σάν ἀντικείμενα κοινῆς χρήσης. Οἱ καλλιτέχνες ἔπρεπε νά ἐναντιωθοῦν καί σ' αὐτή τήν κατάσταση. Μιὰ βάρβαρη ἐποχή ἢ ἀρχαιότητα! Εἶπαν τότε στόν κ. Κ. νά προσέξει γιατί ὁ πίνακας ἦταν σύγχρονος. *Ναί*, εἶπε μέ θλίψη ὁ κ. Κ., ἀπό τήν ἀρχαιότητα.*

Μιά καλή ἀπάντηση

Ρώτησαν ἓναν ἐργάτη στό δικαστήριο ἂν ἤθελε νά δώσει τόν πολιτικό ἢ θρησκευτικό ὄρκο. Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: *Εἶμαι ἄνεργος. Αὐτό δέν τότε μόνο ἀπό ἀφηρημάδα, παρατήρησε ὁ κ. Κ. Μ' αὐτή τήν ἀπάντηση τούς ἔδωσε νά καταλάβουν ὅτι τέτοιες ἐρωτήσεις, ναί, ἴσως ἀκόμα κι αὐτή ἢ δικαστική διαδικασία μπορεῖ νά μὴν ἔχουν γι' αὐτόν καμιά σημασία.*

Ὁ ἔπαινος

Ὄταν ὁ κ. Κ. ἄκουσε ὅτι οἱ παλιοὶ μαθητὲς τοῦ τόν ἐπαινοῦσαν, εἶπε: Ἐνῶ οἱ μαθητὲς ξέχασαν ἀπὸ καιροῦ τὰ λάθη τοῦ δασκάλου, αὐτὸς ἀκόμα τὰ θυμᾶται.

Δυὸ πολιτεῖες

Ὁ κ. Κ. προτιμοῦσε τὴν πολιτεία Β ἀπὸ τὴν πολιτεία Α. Στὴν πολιτεία Α, ἔλεγε, μ' ἀγαποῦν, μὰ στὴν πολιτεία Β μοῦ φέρονται φιλικά. Στὴν πολιτεία Α προσπάθησαν νά μοῦ φανοῦν χρήσιμοι, στὴν πολιτεία Β μὲ χρειάζονταν. Στὴν πολιτεία Α μὲ κάλεσαν σὶ τραπεζί, στὴν πολιτεία Β, ὁμως, μὲ κάλεσαν στὴν κουζίνα.

Φιλική έξυπνότητα

Σάν παραδειγμα γιά τό σωστό τρόπο νά βοηθᾶς τούς φίλους ὁ κ. Κ. ἀφηγήθηκε τούτη τήν ἱστορία: Πῆγαν κάποτε τρία παλικάρια σ' ἓνα γέρο Ἀραβᾶ καί τοῦ εἶπαν: Ὁ πατέρας μας πέθανε. Μᾶς ἄφησε κληρονομιά δεκαεφτά γκαμήλες καί στή διαθήκη του ὀρίζει ὁ μεγαλύτερος νά πάρει τίς μισές, ὁ δεύτερος τό ἓνα τρίτο καί ὁ μικρότερος τό ἓνα ἔνατο. Τώρα δέν μποροῦμε νά συμφωνήσουμε στή μοιρασιά, βγάλε λοιπόν ἐσύ τήν ἀπόφασή. Ὁ Ἀραβᾶ σκέφτηκε καί εἶπε: Καθώς βλέπω γιά νά κάνετε σωστή μοιρασιά σᾶς χρειάζεται ἄλλη μιά γκαμήλα. Ἐγώ ἔχω μιά μονάχα, μᾶ ἄς εἶναι, σᾶς τήν παραχωρῶ. Πάρτε τη, κάντε τή μοιρασιά καί φέρτε σέ μένα ὅ,τι περισσέψει. Τά παλικάρια πήραν τήν γκαμήλα, τόν εὐχαρίστησαν γιά τή φιλική έξυπνότητα, καί μοίρασαν μετά τίς δεκαοχτώ γκαμήλες ἔτσι πού ὁ μεγαλύτερος πήρε τίς μισές, πού ἦταν ἑννιά, ὁ δεύτερος τό ἓνα τρίτο, πού ἦταν ἕξι, καί ὁ μικρότερος τό ἓνα ἔνατο, πού ἦταν δύο. Σάν χώρισαν ὁμως τίς γκαμήλες εἶδαν μ' ἀπορία ὅτι μιά τούς περισσεύε. Αὐτή τήν ἐπέστρεψαν στό γέρο φίλο τους καί τόν εὐχαρίστησαν πάλι.

Ὁ κ. Κ. εἶπε ὅτι αὐτή ἦταν μιά σωστή φιλική έξυπνότητα, γιατί δέν ἀπαιτοῦσε μεγάλες θυσίες.

Ὁ κ. Κ. σέ ξένο σπίτι

Ὅταν ὁ κ. Κ. ἔμπαινε σέ ξένο σπίτι φρόντιζε, προτοῦ πάει γιά ὕπνο, νά μαθαίνει τίς ἐξόδους τοῦ σπιτιοῦ καί τίποτ' ἄλλο. Ὅταν τόν ρώτησαν γιατί τόκανε αὐτό, ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε ἀμήχανα: Αὐτή εἶναι μιά παλιά θλιβερή συνήθεια. Βλέπετε ἐγώ ὑποστηρίζω τή δικαιοσύνη, καλό εἶναι λοιπόν τό σπίτι μου νάχει περισσότερες ἀπό μιά ἐξόδους.

Ὁ κ. Κ. καὶ ἡ συνέπεια

Μιά μέρα ὁ κ. Κ. ρώτησε ἕνα φίλο του τοῦτο:

Ἐδῶ καὶ λίγο καιρὸ κάνω παρέα μ' ἕναν ἄνθρωπο πού μένει σ' ἕνα σπίτι ἀπέναντι στοῦ δικό μου. Τώρα πιά δέν ἔχω ὄρεξη νά κάνω παρέα μαζί του. Ὡστόσο δέ μοῦ λείπει μονάχα ὁ λόγος γιά νά κάνω παρέα, μά καί ἡ αἰτία γιά νά διακόψω. Τελευταῖα, ὅμως, ἀνακάλυψα πῶς ὅταν πρὶν ἀπό λίγο καιρὸ ἀγόρασε τό σπίτι πού τόχε ὡς τότε νοικιασμένο, ἔβαλε ἀμέσως νά κόψουν μιά δαμάσκηνα μπροστά ἀπό τό παράθυρό του, γιατί λέει τούκοθε τό φῶς, μολονότι τά δαμάσκηνα δέν εἶχαν ὠριμάσει ἀκόμα. Νά τό πάρω λοιπόν αὐτό σάν αἰτία γιά νά μὴν κάνουμε παρέα, ἢ νά διακόψω μιά καί καλή τίς σχέσεις μαζί του;

Μετά ἀπό λίγες μέρες ὁ κ. Κ. εἶπε στοῦ φίλου του:

Ξέρεις, τελικά ἔκοψα τίς σχέσεις μέ τόν τύπο. Σκέψου ὅτι πρὶν ἀπό μερικοὺς μῆνες εἶχε κιόλας ζητήσει ἀπό τόν τότε ἰδιοκτήτη τοῦ σπιτιοῦ νά κόψει τό δέντρο πού τούκοθε τό φῶς, μά ἐκεῖνος ἀρνήθηκε νά τό κάνει γιατί ἤθελε νά μαζέψει τά δαμάσκηνα. Καί τώρα πού ὁ γνωστός μου ἀγόρασε τό σπίτι βάζει σ' ἀλήθεια νά κόψουν τό δέντρο πού ἦταν ἀκόμα γεμάτο ἄγουρα δαμάσκηνα! Ἐκοψα λοιπόν τίς σχέσεις μαζί του γιατί ἡ συμπεριφορὰ του δέν εἶχε συνέπεια!

Ἡ πατρὴτητα τῆς σκέψης

Κατηγορήσαν τόν κ. Κ. ὅτι ἡ σκέψη του εἶχε τίς περισσότερες φορές σάν κίνητρο κάποιαν ἐπιθυμία. Ὁ κ. Κ. ἀποκρίθηκε: Ποτέ δέν ὑπῆρξε σκέψη πού νά μὴν εἶχε σάν κίνητρό της τήν ἐπιθυμία. Σ' ἕνα σημείο μονάχα μπορεῖ νά διαφωνήσουμε: ποιά ἐπιθυμία; Δέ χρειάζεται νά φτάσεις κιόλας στοῦ σημείου νά ὑποστηρίζεις ὅτι ἕνα παιδί μπορεῖ νά γεννηθεῖ δίχως πατέρα, γιά νά ὑποστηρίζεις ὅτι εἶναι δύσκολο νά ἐξακριβώσεις τήν πατρὴτητα τῆς σκέψης.

Νομολογία

Συχνά ο κ. Κ. ανάφερε σάν υποδειγματικό, κατά κάποιο τρόπο, ένα νόμο της αρχαίας Κίνας πού ὀριζε ὅτι στίς μεγάλες δίκες ἔπρεπε νά φέρουν δικαστές ἀπό μακρινές ἐπαρχίες, γιατί ἦταν πολύ ἴπιό δύσκολο νά τούς ἔξαγοράσεις (γιαυτό καί μποροῦσαν νά ναι λιγότερο ἀδέκαστοι), μιά καί οἱ δικαστές τοῦ τόπου – ἄνθρωποι δηλαδή μέ μεγάλη πείρα σ' αὐτά τά πράματα καί πού ἤθελαν τό κακό τῶν ξένων δικαστῶν– ἀγρυπνοῦσαν γιά νά μήν τούς ἔξαγοράσουν. Ἐξάλλου οἱ νεοφερμένοι δέ γνώριζαν τίς συνθήκες καί τίς συνήθειες τοῦ τόπου ἀπό καθημερινή ἐπαφή. Ἡ ἀδικία γίνεται πολλές φορές κανόνας δικαίου μόνο καί μόνο ἐπειδή ἐπαναλαμβάνεται συχνά. Οἱ καινούριοι ἔπρεπε νά τ' ἀκούσουν ὅλα ἀπό τήν ἀρχή, κι ἔτσι τό παράξενο στήν ὑπόθεση κινούσε ἀμέσως τήν προσοχή τους. Τέλος δέν ἦταν ἀναγκασμένοι χάρη τῆς ἀντικειμενικότητας νά παραμερίσουν πλῆθος ἄλλες ἀρετές ὅπως τήν εὐγνωμοσύνη, τήν ἀγάπη στό παιδί, τήν ἀγαθοσύνη ἀπέναντι στούς στενοῦς φίλους, κι οὔτε ἦταν ἀναγκασμένοι νάχουν τόσο θάρρος γιά νά κάνουν ἐχθρούς γύρω τους.

Σωκράτης

Σάν τέλειωσε τό διάβασμα ἐνός βιβλίου πάνω στήν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ὁ κ. Κ. μίλησε μέ περιφρόνηση γιά τίς προσπάθειες πού ἔκαναν οἱ φιλόσοφοι ν' ἀποδείξουν ὅτι τά πράματα δέν μποροῦμε νά τά πλησιάσουμε μέ τή γνώση. Ὅταν οἱ σοφιστές ὑποστήριζαν ὅτι γνωρίζουν πολλά δίχως νάχουν μελετήσει τίποτα, εἶπε ὁ κ. Κ., βγήκε ὁ σοφιστής Σωκράτης μέ τόν ἀλαζονικό ἰσχυρισμό τοῦ ἔν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα. Θά περίμενε κανείς νά συμπληρώσει τή φράση του λέγοντας ὅτι καί τίποτα δέν ἔχει μελετήσει. (Γιά νά γνωρίσουμε κάτι πρέπει νά τό μελετήσουμε.) Φαίνεται ὁμῶς ὅτι δέ συνέχισε τήν ὁμιλία του, μπορεῖ ὡστόσο καί τό τεράστιο χειροκρότημα πού ἔεσπασε ὕστερα ἀπό τήν πρώτη φράση του, καί πού κράτησε δυό χιλιάδες χρόνια, νά πνιξε τίς ὑπόλοιπες.

Ο άπεσταλμένος

Κουβέντιαζα τελευταία μέ τόν κ. Κ. τήν περίπτωση τοῦ άπεσταλμένου μιᾶς ξένης δύναμης, τοῦ κ. Χ., πού ἐπισκέφτηκε τή χώρα μας γιά κάτι ὑποθέσεις τῆς κυβέρνησής του. Μέ λύπη πληροφορηθήκαμε πώς ὅταν γύρισε στή χώρα του τιμωρήθηκε σκληρά μολονότι ἡ ἀποστολή του εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Τόν κατηγοροῦσαν, εἶπα ἐγώ, πώς γιά νά πετύχει στήν ἀποστολή του δημιούργησε πολύ στενοῦς δεσμούς μέ μᾶς, τόν ἐχθρό. Πιστεύετε ὅτι ἄν δέν τόκανε αὐτό θά μπορούσε νά πετύχει; Σίγουρα ὄχι, εἶπε ὁ κ. Κ., ἔπρεπε νά τρώει καλά γιά νά μπορεί νά διαπραγματεύεται μέ τούς ἐχθρούς του, ἔπρεπε νά κολακεύει ἐγκληματίες καί νά εἰρωνεύεται τή χώρα του γιά νά φτάσει τό σκοπό του. Τότε λοιπόν ἔκανε σωστά τή δουλειά του; ρώτησα ἐγώ. Καί βέβαια ἔκανε σωστά τή δουλειά του, ἀποκρίθηκε ἀφηρημένα ὁ κ. Κ. καί θέλησε νά μ' ἀποχαιρετίσει. Μά ἐγώ τόν κράτησα ἀπό τό μανίκι. Γιατί λοιπόν ὅταν γύρισε τοῦ φέρθηκαν μέ τέτοια περιφρόνηση; ρώτησα ὀργισμένος. Φαίνεται πώς συνήθισε στό καλό φαῖ, συνέχισε νά κάνει παρέα μ' ἐγκληματίες, κι ἔχασε τή σιγουριά στήν κρίση του, εἶπε ὁ κ. Κ. ἀδιάφορα, γιαντό ἀναγκάστηκαν νά πάρουν μέτρα ἐναντίον του. Καί σεις τό βρίσκετε σωστό αὐτό πού ἔκαναν; ἔφριξα ἐγώ. Μά βέβαια, τί ἄλλο θέλατε νά κάνουν; ρώτησε ὁ κ. Κ., εἶχε τό θάρρος ν' ἀναλάβει μιᾶ θανάσιμη ἀποστολή, αὐτή ἦταν ἡ ὑπηρεσία πού πρόσφερε. Πέθανε ὁμως πάνω στήν ἀποστολή του. Τί ἔπρεπε νά κάνουν λοιπόν; Ἄντί νά τόν θάψουν, νά τόν ἀφήσουν νά σαπίσει καί νά καταπίνουν τή μπόχα;

Τό ἐνστιχτο τῆς ιδιοκτησίας

Ὄταν σέ μιᾶ συντροφιά κάποιος ἰσχυρίστηκε ὅτι τό ἐνστιχτο τῆς ιδιοκτησίας βρίσκεται στή φύση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ κ. Κ. ἀφηγήθηκε τούτη τήν ἱστορία γιά τούς μακρόχρονα ἐγκαταστημένους ψαράδες: Στή νότια ἀχτή τῆς Ἰσλανδίας ζοῦν κάτι ψαράδες πού χώρισαν μέ σηματοῦρες τή θάλασσα σέ χωράφια καί τή μοίρασαν ἀναμεταξύ τους. Αὐτά τά θαλασσοχώραφα τά λατρεύουν σάμπως νάταν περιουσία τους. Νιώθουν ὅτι εἶναι καί οἱ ἴδιοι ἕνα κομμάτι ἀπ' αὐτά καί δέ θά τά παρατοῦσαν ἀκόμα κι ἄν δέν ἔδρισκαν σέ τούτα τά χωράφια μήτε λέπι ψαριοῦ γιά νά ψαρέψουν. Περιφρονοῦν τούς κατοίκους τῶν παραλιακῶν πόλεων πού ἀγοράζουν τά ψάρια τους, γιατί τούς βλέπουν σάν ἕνα ἐπιπόλαιο εἶδος ἀνθρώπου, ξεκομμένο ἀπό τή φύση. Οἱ ἴδιοι λένε ὅτι εἶναι κάτοικοι τῆς θάλασσας. Ὄταν ψαρεύουν μεγάλα ψάρια τά φυλάνε μέσα σέ κάδους, τούς δίνουν ὀνόματα καί τά φροντίζουν τό ἴδιο καθώς φροντίζουν καί τήν περιουσία τους. Ἐδῶ καί λίγον καιρό δέ στέκουν οἰκονομικά καθόλου καλά, ὥστόσο ἀρνοῦνται ἀποφασιστικά κάθε μεταρρύθμιση μέ ἀποτέλεσμα νά ρίξουν ὡς τώρα πολλές κυβερνήσεις πού ἀδιαφόρησαν γιά τίς συνήθειές τους. Αὐτοί οἱ ψαράδες ἀποδείχνουν ἀτράνταχτα ὅτι ὁ ἀνθρωπος εἶναι ἀπό φυσικοῦ του ὑποταγμένος στή δύναμη τῆς ιδιοκτησίας.

“Αν οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι

“Αν οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι, ρώτησε τόν κ. Κ. ή κορούλα τής οίκονόμας του, θά φέρονταν τότε πιό καλά στά μικρά ψαράκια; Σίγουρα, άποκρίθηκε εκείνος. “Αν οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι θάχιζαν για τά μικρά ψαράκια στή θάλασσα τεράστια κλουδιά και θάβαζαν μέσα διάφορες τροφές, φυτά καθώς και ζωντανά. Θά φρόντιζαν τά κλουδιά νάχουν πάντα καθαρό νερό και γενικά θά τά έφοδίαζαν μέ διάφορες έγκαταστάσεις υγιεινής. “Όταν λογουχάρη ένα ψαράκι τραυμάτιζε τήν ουρά του, οί καρχαρίες θά τούδαζαν άμέσως έναν επίδεσμο μήν τυχόν και φοπήσει και τό χάσουν πριν τήν ώρα του. “Έπειτα για νά μή μελαγχολούν τά ψαράκια θά οργάνωναν κατά διαστήματα στή θάλασσα μεγάλες γιορτές, γιατί τά κεφάλια ψαράκια είναι πιό νόστιμα από τά θλιμμένα. Τούτα τά μεγάλα κλουδιά θά είχαν βέβαια και τά σχολειά τους. Έκει τά ψαράκια θά μάθαιναν πώς νά κολλμπάνε στό στόμα του καρχαρία. Θάπρεπε λογουχάρη νά μάθουν γεωγραφία για νά μπορούν νά βρίσκουν τους μεγάλους καρχαρίες όταν αυτοί κάπου θά τεμπελιάζουν. Βέβαια τό σπουδαιότερο θά ήταν ή ήθική διάπλαση των μικρών ψαριών. Θά τους μάθαιναν ότι για ένα ψαράκι δέν υπάρχει μεγαλύτερη και ωραιότερη άρετή από τό νά θνσιάζεται πρόθυμα κι ότι όλα τά ψαράκια θάπρεπε νά πιστεύουν τυφλά στους καρχαρίες προπαντός όταν αυτοί τους λένε ότι θά φροντίσουν για ένα ωραίο μέλλον. Θά έδιναν στά ψαράκια νά καταλάβουν πώς αυτό τό ωραίο μέλλον τότε μόνο θά είναι έξασφαλισμένο όταν εκείνα μάθουν νά υπακούνε. Τά ψαράκια θάπρεπε νά φυλάγονται από κάθε λογής ταπεινές, έγωιστικές και μαρξιστικές διαθέσεις κι αν τύχαινε κανένα από δαύτα νά φανερώσει τέτοιες άδυναμίες τ' άλλα ψαράκια θάπρεπε νά τ' αναφέρουν άμέσως στους καρχαρίες. “Αν οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι θά έκαναν βέβαια άναμεταξύ τους και διάφο-

ρους πολέμους για νά κυριέψουν ξένα κλουδιά και ξένα ψαράκια. Στους πολέμους αυτούς ό κάθε καρχαρίας θά πολεμούσε μέ τά δικά του ψαράκια. Θά μάθαιναν στά ψαράκια ότι άνάμεσα σ' αυτά και τά ψαράκια των άλλων καρχαριών υπάρχει τεράστια διαφορά. Τά ψαράκια, θά τους έλεγαν, είναι ως γνωστό βουδά, σωμαίνουν ωστόσο σέ όλότελα διαφορετικές γλώσσες γιαυτό και είναι άδύνατο νά καταλάβει τό ένα τ' άλλο. Σέ κάθε ψαράκι πού θά σκότωνε μερικά έχθρικά ψαράκια πού σωμαίνουν σ' άλλη γλώσσα, θά καρφίτσωναν κι άπόνα παράσημο από φύκι και θά τούδιναν τόν τίτλο του ήρωα. “Αν βέβαια οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι θά είχαν και τή δική τους τέχνη. Θά είχαν ωραίους πίνακες πού θά παράσταιναν τά δόντια των καρχαριών μέ θαυμάσια χρώματα, και τά στόματά τους θά ήταν σαν τους κήπους τής Βαθυλώνας όπου μπορεί νά κάνει κανείς τρελό σεργιάνι. Τά θέατρα στό βυθό θά έδειχναν πώς ήρωικά ψαράκια μέ τήν μπάντα μπροστά θά ορμούσαν μαγεμένα και νανουρισμένα μέ τίς πιό δημορφες σκέψεις στό στόμα των καρχαριών. Δέ θάλειπε βέβαια και ή θρησκεία αν οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι. Αυτή θά δίδασκε ότι τά ψαράκια μονάχα στήν κοιλιά των καρχαριών θ' άρχιζαν νά γεύονται τήν άληθινή ζωή. Έξάλλου αν οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι όλα τά ψαράκια δέ θά ήταν πιά ίσα κι όμοια όπως συμβαίνει σήμερα. Μερικά από δαύτα θ' άποχτούσαν άξιώματα και θά τά τοποθετούσαν πάνω από τ' άλλα ψαράκια. “Όσα μάλιστα είναι λίγο πιό μεγάλη θά είχαν τό λεύτερο νά τρώνε τά πιό μικρά. Αυτό θά ήταν άλλωστε ευχάριστο για τους καρχαρίες γιατί έτσι εκείνοι δέ θά χρειάζονταν πιά παρά νά καταπίνουν συχνότερα πιό μεγάλες μπουκιές. Και τά πιό μεγάλα ψαράκια, αυτά πού θά είχαν τίς ψηλές θέσεις, θά φρόντιζαν για τήν τάξη άνάμεσα στά ψαράκια και θά γίνονταν δάσκαλοι, άξιωματικοί και μηχανικοί στά ψαροκλουδιά. Κοντολογίς μόνο αν οί καρχαρίες ήταν άνθρωποι θά είχαμε πολιτισμό στή θάλασσα.

Ἀναμονή

Ὁ κ. Κ. περίμενε κάτι μιά μέρα μετά μιά βδομάδα καί μετά ἄλλον ἕνα μήνα. Στό τέλος εἶπε: Ἄντεξα νά περιμένω ἕναν οἰάκερο μήνα, δέν μπορῶ ὅμως νά περιμένω αὐτή τή μέρα κι αὐτή τή βδομάδα.

Ὁ ἀπαραίτητος ὑπάλληλος

Ὁ κ. Κ. ἄκουσε νά παινεύουν ἕναν ὑπάλληλο πού δούλευε χρόνια σέ μιά ὑπηρεσία λέγοντας ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος στή θέση του, τόσο καλός ὑπάλληλος εἶναι. Καί γιατί εἶναι ἀπαραίτητος; ρώτησε θυμωμένος ὁ κ. Κ. Γιατί ἡ ὑπηρεσία δέ θά μποροῦσε νά σταθεῖ δίχως αὐτόν, ἀποκρίθηκαν αὐτοί πού τόν παίνευαν. Τότε τί σοί καλός ὑπάλληλος εἶναι, ὅταν ἡ ὑπηρεσία δέ στέκεται δίχως αὐτόν; εἶπε ὁ κ. Κ. Εἶχε ὅλο τόν καιρό νά ὀργανώσει τήν ὑπηρεσία του ἔτσι, πού νά πάψει νά εἶναι ἀπαραίτητος. Στ' ἀλήθεια μέ τί ἀσχολεῖται; Θά σᾶς τό πῶ ἐγώ: κάνει ἐκβιασμό.

Προσβολή πού τήν ανέχεσαι

Κατηγόρησαν κάποιο συνεργάτη του κ. Κ. ότι κρατούσε στάση έχθρική απέναντί του. *Ναί, αλλά μονάχα πίσω απ' τήν πλάτη μου, τόν δικαιολόγησε ο κ. Κ.*

Ο κ. Κ. οδηγεί αυτοκίνητο

Ο κ. Κ. έμαθε νά οδηγεί αυτοκίνητο, στήν αρχή όμως, δέν τά πήγαινε πολύ καλά. *Μόλις έμαθα νά οδηγώ ένα αυτοκίνητο, δικαιολογήθηκε, πρέπει όμως νά μπορείς νά οδηγείς δυό αυτοκίνητα, δηλαδή κι αυτό πού πάει μπροστά από τό δικό σου. Μονάχα όταν παρακολουθείς κάτω από ποιές συνθήκες πορεύεται τό αυτοκίνητο πού πάει μπροστά σου και σταθμίζεις τά εμπόδια πού αντιμετώπιζει, ξέρεις πώς πρέπει νά οδηγείς έσύ σέ σχέση μέ τό άλλο αυτοκίνητο.*

Ὁ κ. Κ. καί ἡ ποίηση

Σάν τελείωσε τό διάβασμα μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς ὁ κ. Κ. εἶπε: *Στή Ρώμη ἀπαγόρευαν στούς ὑποψήφιους γιά δημόσιες ὑπηρεσίες νά φορᾶνε, όταν ἐμφανίζονταν στό φόρουμ, ροῦχα μέ τσέπες, γιά νά μή δέχονται δωροδοκίες.* Ἔτσι καί οἱ ποιητές δέ θάπρεπε νά φορᾶνε ροῦχα μέ μανίκια γιά νά μή μπορούν νά χύνουν ἀράδα στίχους.

Τό ὠροσκόπιο

Ὁ κ. Κ. πρότεινε σέ ἄτομα πού πήγαιναν σέ ἀστρολόγους γιά νά μάθουν τό ὠροσκόπιό τους ν' ἀναφέρουν στόν ἀστρολόγο μιάν ἡμερομηνία ἀπό τή ζωή τους, μιὰ συγκεκριμένη μέρα ὅπου τούς ἔλαχε ἕνα ἰδιαίτερα καλότυχο ἢ κακότυχο περιστατικό. Τό ὠροσκόπιο θάπρεπε νά ἐπιτρέπει στόν ἀστρολόγο νά ἐξακριβώσει πάνω-κάτω τό περιστατικό αὐτό. Ὡστόσο ἡ πρόταση τοῦ κ. Κ. εἶχε πολύ λίγη ἐπιτυχία, γιατί οἱ πληροφορίες πού ἔδιναν οἱ ἀστρολόγοι στούς πιστούς σχετικά μέ τόν ἀστερισμό τους δέν ταίριαζαν βέβαια μέ τό περιστατικό, ὥστόσο οἱ πιστοί ἔλεγαν στό τέλος ὀργισμένοι ὅτι τά ἄστρα φωτίζουν μονάχα ὀρισμένες πιθανότητες κι αὐτές μπορεῖ νά ὑπῆρχαν μιὰ χαρά τήν ἡμέρα πού ἔγινε τό περιστατικό. Ὁ κ. Κ. ἀπόρησε μ' αὐτή τή δικαιολογία κι ἔθεσε ἀκόμα τοῦτο τό ἐρώτημα: *Δέν μπορῶ νά καταλάβω, εἶπε, πῶς εἶναι δυνατό νά ἐπηρεάζονται μονάχα οἱ ἄνθρωποι ἀπ' ὅλα τά πλάσματα τῆς γῆς ἀπό τή θέση τῶν ἄστρον. Οἱ δυνάμεις αὐτές δέν μπορούν ν' ἀφήσουν ἀπέξω τά ζῶα. Τί γίνεται ἂν ἕνας ἄνθρωπος ἀνήκει λογουχάρη στόν ἀστερισμό τοῦ ὕδροχόου κι ἔχει ἕναν ψύλλο πού ἀνήκει, ἄς ποῦμε, στόν ἀστερισμό τοῦ ταύρου κι ὁ ἄνθρωπός μας πνιγεῖ στό ποτάμι; Μαζί του μπορεῖ νά πνιγεῖ κι ὁ ψύλλος πού πιθανό νά ἔχει εὐνοϊκό ἀστερισμό.* Ὁχι, δέ μοῦ ἀρέσει καθόλου αὐτό.

Παρεξήγηση

Ὁ κ. Κ. πήγε σέ μιὰ συγκέντρωση καί ἀφηγήθηκε μετά τούτη τήν ἱστορία: Στή μεγάλη πολιτεία Χ ὑπάρχει ἓνας σύλλογος πού ἔχει τ' ὄνομα Χμ χμ. Στό σύλλογο αὐτό ἐπικρατεῖ ἡ παράδοση μετά ἀπό ἓνα θαυμάσιο γεῦμα πού γίνεται μιὰ φορά τό χρόνο τά μέλη νά λένε δύο-τρεῖς φορές: Χμ χμ. Στό σύλλογο αὐτό ἀνήκουν ἄνθρωποι πού τοὺς εἶναι ἀδύνατο νά σωπαίνουν καί νά θάβουν τή γνώμη τους, μά πού ἔφτασαν ὥστόσο νά διαπιστώσουν ὅτι οἱ ἄλλοι παρεξηγοῦν πάντα αὐτά πού λένε. Μαθαίνω ὥστόσο, εἶπε ὁ κ. Κ. κουνώντας τό κεφάλι, ὅτι μερικοί παρεξηγοῦν κι αὐτό ἀκόμα τό Χμ χμ, γιατί πιστεύουν ὅτι δέ σημαίνει τίποτα.

Οἱ δύο ὀδηγοί

Ὅταν ρώτησαν κάποτε τόν κ. Κ. γιά τόν τρόπο δουλειᾶς δύο ἀνθρώπων τοῦ θεάτρου, ἐκεῖνος ἔκανε τούτη τή σύγκριση: Γνωρίζω κάποιον ὀδηγό πού ξέρει καλά τόν κώδικα κυκλοφορίας, φρενάρεῖ ὅταν πρέπει καί ξέρει νά χρησιμοποιεῖ τόν κώδικα γιά τό καλό του. Εἶναι μάστορης στό νά πατάει γκάζι καί μετά νά κατεβαίνει πάλι σέ μιὰ κανονική ταχύτητα, νά μήν κουράζει τή μηχανή τοῦ αὐτοκινήτου του κι ἔτσι κατορθώνει πάντα νά πορεύεται προσεχτικά καί τολμηρά ἀνάμεσα σ' ἄλλα ὀχήματα. Ἐνας ἄλλος ὀδηγός πού γνωρίζω χρησιμοποιεῖ μιάν ἄλλη μέθοδο. Περισσότερο ἀπό τό δικό του ἀμάξι ἐνδιαφέρεται γιά ὀλάκερη τήν κυκλοφορία καί θεωρεῖ τόν ἑαυτό του ἓνα μικρό κομμάτι της. Δέ νοιάζεται οὔτε νά χρησιμοποιήσει τά δικαιώματα πού ἔχει οὔτε καί νά προβάλλει ἰδιαίτερα τόν ἑαυτό του. Ὄδηγεῖ πάντα στό ἴδιο πνεῦμα μέ τόν ὀδηγό πού πάει μπροστά του καί μ' ἐκείνον πού ἔρχεται πίσω του καί ἡ μόνιμη ἱκανοποίησή του εἶναι νά μποροῦν νά πορεύονται ὅλα τ' ἀμάξια μαζί καί οἱ πεζοί.

Αἴσθημα δικαιοσύνης

Ὁ οἰκοδεσπότης τοῦ κ. Κ. εἶχε ἓνα σκύλο πού παρουσιάστηκε μιὰ μέρα μέ σκυμμένο τό κεφάλι σάν ἔνοχος. Κάτι ἔχει κάνει, πρέπει ἀμέσως νά τοῦ μιλήσετε μέ ἀσθηρότητα καί πικρία, εἶπε ὁ κ. Κ. *Ναί μά δέν ξέρω τί ἔχει κάνει, δικαιολογήθηκε ὁ οἰκοδεσπότης. Αὐτό δέν μπορεῖ νά τό ξέρει ὁ σκύλος, ἐπέμενε ὁ κ. Κ., πρέπει νά ἐκφράσετε ἀμέσως τή δυσαρέσκειά σας ἀλλιῶς θά πληγωθεῖ τό αἴσθημα δικαιοσύνης του.*

Φιλική συμπεριφορά

Ὁ κ. Κ. ἐκτιμοῦσε πολύ τή φιλική συμπεριφορά. Ἔλεγε: *Νά συντηρεῖς κάποιον ἔστω καί φιλικά, νά μήν κρίνεις κάποιον ἀνάλογα μέ τίς δυνατότητές του, νά φέρεσαι σέ κάποιον φιλικά μόνο ὅταν κι αὐτός σοῦ φέρεται ἔτσι, νά κοιτάξεις κάποιον ψυχρά ὅταν αὐτός σοῦ φέρεται ἐγκάρδια, νά τόν κοιτάξεις ἐγκάρδια ὅταν αὐτός εἶναι ψυχρός, ὅλα τοῦτα δέν εἶναι καθόλου φιλικά.*

Ὁ κ. Κ. καὶ ἡ ζωγραφικὴ τῆς ἀνεψιάς του*

Ὁ κ. Κ. κοίταζε τὴ ζωγραφιὰ πού εἶχε κάνει ἡ ἀνεψιά του. Ἐδειχνε μιὰ κότα πού πετοῦσε πάνω ἀπὸ τὴν ἀυλὴ. *Γιατί ἡ κότα σου ἔχει τρεῖς πόδια;* ρώτησε ὁ κ. Κ. *Μὰ οἱ κότες δὲν μποροῦν νὰ πετάξουν,* ἀποκρίθηκε ἡ μικρὴ καλλιτέχνις, *τῆς χρειάζεται λοιπὸν ἓνα τρίτο πόδι γιὰ νὰ πάρει φόρα. Χαίρομαι πού ρώτησα,* εἶπε ὁ κ. Κ.

Ὁ κ. Κ. καὶ οἱ σωματικὲς ἀσκήσεις

Κάποιος φίλος του εἶπε στὸν κ. Κ. ὅτι ἡ ὑγεία του βελτιώθηκε ἀφότου τὸ φθινόπωρο, μάζεψε μόνος του τὰ κεράσια μιᾶς μεγάλης κερασιάς. Σκαρφάλωσε ὡς τὰ πιό ψηλά κλαριά καὶ οἱ περίπλοκες κινήσεις πού ἔκανε γιὰ νὰ φτάσει τὰ κεράσια γύρω του καὶ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, φαίνεται, λέει, πὼς τοῦ ἔκαναν καλὸ. *Καὶ τὰ κεράσια; Τὰ φάγατε;* ρώτησε ὁ κ. Κ., καὶ ὅταν ὁ φίλος του ἀπάντησε καταφατικὰ εἶπε: *Τέτοιες σωματικὲς ἀσκήσεις θὰ τίς ἔκανα κι ἐγώ.*

Όργη και συμβουλή

Ό κ. Κ. έλεγε: *Είναι δύσκολο νά συμβουλέψεις κάποιον πού σ' έχει κάνει νά θυμώσει. Κι όμως αυτό είναι απαραίτητο γιατί αυτός είναι πού χρειάζεται τή συμβουλή περισσότερο από κάθε άλλον.*

Δωροδοκία*

Όταν ό κ. Κ. έτυχε νά μιλήσει σέ μιά συντροφιά τής έποχης του γιά τήν καθαρή γνώση άναφερε ότι αυτήν μπορεί νά τήν άποκτήσει κανείς μονάχα σάν καταπολεμήσει τή δωροδοκία. Ρώτησαν τότε μερικοί τόν κ. Κ. πάνω στήν κουβέντα τί είν' εκείνο πού χαρακτηρίζει τή δωροδοκία. *Τό χρήμα*, άποκρίθηκε γρήγορα ό κ. Κ. Τότε όλοι άπόρησαν κι άρχισαν τά *α!* και τά *ου!*, μερικοί μάλιστα κούνησαν τό κεφάλι τους άγαναχτισμένοι. Αυτό δείχνει ότι όλοι περίμεναν ν' άκούσουν κάτι πιά ραφινάτο. Κι έτσι όμολόγησαν τήν έπιθυμία τους: ότι δηλαδή θά ήθελαν αυτοί πού δωροδοκούνται νά δωροδοκούνται μέ κάτι ραφινάτο, πνευματικό, κι ότι δέ θά ήθελαν νά κατηγορήσουν κάποιον πού δωροδοκήθηκε ότι του λείπει τό μυαλό.

Λένε ότι πολλοί δωροδοκούνται μέ τιμές κι αξιώματα, πού θά πεί: *όχι μέ λεφτά*. Κι ενώ παίρνουν πίσω τά λεφτά από ανθρώπους πού άποδείχτηκε ότι τά καταχράστηκαν, εκείνους πού τό ίδιο καταχρηστικά δέχτηκαν τιμές κι αξιώματα δέν τούς πειράζουν.

Γιαυτό και πολλοί πού κατηγορήθηκαν ότι είναι εκμεταλλευτές προτιμούν νά μās κάνουν νά πιστέψουμε ότι πήραν τά λεφτά γιά νά μπορέσουν νά κυβερνήσουν, αντί νά κατηγορηθούν ότι κυβέρνησαν γιά ν' άποκτήσουν λεφτά. Όστόσο ακόμα κι εκεί όπου τό χρήμα ταυτίζεται μέ τήν έξουσία, ή έξουσία δέν είναι κάτι πού μπορεί νά δικαιολογήσει τή ληστεία.

Λάθος και πρόοδος*

Όταν κανείς κρίνει μόνο από τον εαυτό του δεν μπορεί ποτέ να πιστέψει ότι κάνει λάθη, γιατί και δεν προκόβει. Είναι λοιπόν απαραίτητο να σκέφτεται αυτούς που θά συνεχίσουν τη δουλειά του. Μονάχα έτσι εμποδίζει κανείς κάτι να φτάσει στο τέλος του.

Νά γνωρίζεις τούς ανθρώπους*

Ό κ. Κ. γνώριζε λίγο τούς ανθρώπους. Έλεγε: Χρειάζεται να γνωρίζεις τούς ανθρώπους μονάχα εκεί όπου υπάρχει εκμετάλλευση. Σκέφτομαι σημαίνει αλλάζω. Όταν σκέφτομαι κάποιον τον αλλάζω, έχω σχεδόν την εντύπωση ότι δεν είναι έτσι όπως είναι, αλλά ότι ήταν έτσι όταν εγώ πρωτόρχισα να τον σκέφτομαι.

‘Ο κ. Κ. και ή παλίρροια*

‘Ο κ. Κ. διάβαινε από μιά κοιλάδα όταν ξαφνικά παρατήρησε ότι τά πόδια του βούλιαζαν στό νερό. Πρόσεξε τότε ότι ή κοιλάδα δέν ήταν παρά μιά προέκταση τής θάλασσας κι ότι σίμωνε ή ώρα τής παλίρροιας. Στάθηκε παρευθύς κι άρχισε νά ψάχνει για καμιά βάρκα κι όσο έλπιζε ότι θά τήν έβρισκε δέν τό κουνούσε από τή θέση του. Σάν είδε όμως ότι βάρκα δέν υπήρχε πουθενά παραιτήθηκε από τούτη τήν έλπίδα κι άρχισε νά έλπίζει ότι ή στάθμη του νερού δέ θ’ ανέβαινε άλλο. Μονάχα όταν τό νερό έφτασε ίσαμε τό σαγόνι του έπαψε νά έλπίζει κι άρχισε νά κολυμπάει. Είχε καταλάβει πώς βάρκα ήταν ό ίδιος.

‘Ο κ. Κ. και ή ήθοποιός

‘Ο κ. Κ. είχε μιά φίλη ήθοποιό πού δεχόταν δώρα από κάποιον πλούσιο, γιαυτό και ή γνώμη της για τούς πλούσιους ήταν διαφορετική από του κ. Κ. ‘Ο κ. Κ. πίστευε ότι οι πλούσιοι είναι κακοί άνθρωποι, μά ή φίλη του πίστευε ότι δέν είναι όλοι κακοί. Γιατί τό πίστευε αυτό; Όχι γιατί τής έκαναν δώρα, μά γιατί εκείνη δεχόταν δώρα και γιατί πίστευε πως δέ θά ήταν ποτέ δυνατό νά δέχεται δώρα από κακούς ανθρώπους. Μετά από πολλή σκέψη ό κ. Κ. έφτασε νά μήν πιστεύει πιά για τή φίλη του ότι αυτή πίστευε για τόν έαυτό της. *Πάρτους τά λεφτά τους!*, φώναξε ό κ. Κ. (έκμεταλλευόμενος τό αναπόφευκτο). *Τά δώρα πού σου κάνουν δέν τά πλήρωσαν, τάκλεψαν! Πάρε λοιπόν τά κλοπιμαία απ’ αυτούς τούς κακούς ανθρώπους για νά μπορείς νάσαι μιά καλή ήθοποιός! Καλά δέν μπορώ νάμαι και δίχως λεφτά μιά καλή ήθοποιός;* τόν ρώτησε ή φίλη του. *Όχι*, είπε έντονα ό κ. Κ., *όχι, όχι, όχι!*

Ο κ. Κ. και οι έφημερίδες

‘Ο κ. Κ. αντάμωσε τόν κ. Βίρ πού έκανε πόλεμο στίς έφημερίδες. Είμαι ένας μεγάλος έχθρός τών έφημερίδων, είπε ό κ. Βίρ, δέ θέλω έφημερίδες. ‘Ο κ. Κ. αποκρίθηκε: ‘Εγώ είμαι ακόμα μεγαλύτερος έχθρός τών έφημερίδων. Θέλω άλλες έφημερίδες.

Γράφτε μου σ’ ένα χαρτί, είπε ό κ. Κ. στον κ. Βίρ, τί ζητάτε για να μπορούν να εκδίδονται έφημερίδες. Γιατί οι έφημερίδες δέ θά πάψουν να εκδίδονται. Ζητείστε όμως τό ελάχιστο. “Αν λογουχάρη ζητούσατε να τίς εκδίδουν άνθρωποι πού εξαγοράζονται αυτό θά μου ήταν πίο ευχάριστο από τό να ζητάτε άδέκαστους, γιατί αυτούς πού εξαγοράζονται θά τους δωροδοκούσα για να βελτιώσουν τίς έφημερίδες. Μά κι αν ακόμα ζητάτε άδέκαστους άς αρχίσουμε να ψάχνουμε μπάς και τους βρούμε, κι αν πάλι δέν τους βρούμε άς δοκιμάσουμε να τους φτιάξουμε. Γράφτε μου σ’ ένα χαρτί πώς θέλετε να είναι οι έφημερίδες κι αν τύχει και βρούμε ένα μερμήγκι πού να συμφωνεί μέ τό χαρτί σας θ’ αρχίσουμε άμέσως. ‘Ετοῦτο τό μερμήγκι θά μās βοηθήσει περισσότερο να διορθώσουμε τίς έφημερίδες από μιά γενική κατακραυγή ότι οι έφημερίδες είναι άδιόρθωτες. Γιατί πίο εύκολα μπορεί ένα μερμήγκι να μετακινήσει ένα βοννό, από τή διάδοση ότι τό βοννό είναι άμετακίνητο.

“Αν είναι αλήθεια ότι οι έφημερίδες είναι ένα μέσο για τήν άταξία, τό ίδιο αλήθεια είναι ότι είναι κι ένα μέσο για τήν τάξη. “Ανθρωποι σάν τόν κ. Βίρ άποδείχνουν άκριβώς μέ τή δυσαρέσκειά τους τήν άξία τών έφημερίδων. ‘Ο κ. Βίρ λέει ότι τόν άπασχολεί ή σημερινή άνάξια λόγου ποιότητα τών έφημερίδων, εκείνο όμως πού τόν άπασχολεί στήν πραγματικότητα είναι αύριανή άξια λόγου ποιότητά τους.

‘Ο κ. Βίρ πίστευε ότι οι άνθρωποι είναι ψηλά κι ότι οι έφημερίδες δέν μπορούν να καλύτερέψουν. ‘Ο κ. Κ. πίστευε ότι οι άνθρωποι είναι χαμηλά κι ότι οι έφημερίδες μπορούν να καλύτερέψουν. Τά πάντα μπορούν να καλύτερέψουν, είπε ό κ. Κ., εκτός από τόν άνθρωπο.

Γιά τήν προδοσία

Πρέπει νά κρατᾶμε μίαν υπόσχεση;

Πρέπει νά δίνουμε μίαν υπόσχεση; Ἐκεῖ πού χρειάζονται υποσχέσεις δέν ὑπάρχει τάξη. Πρέπει λοιπόν νά οἰκοδομηθεῖ ἡ τάξη. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά υποσχεθεῖ τίποτα. Τί υπόσχεται τό χέρι στό κεφάλι; Ὅτι θά παραμείνει χέρι καί δέ θά γίνει πόδι. Γιατί τό χέρι γίνεται, κάθε ἑπτά χρόνια, κι ἕνα ἄλλο χέρι. Ὅταν δώσεις σέ κάποιον μίαν υπόσχεση καί κατόπι τόν προδώσεις εἶναι σίγουρο ὅτι πρόδωσες τόν ἴδιον ἄνθρωπο; Ὅταν δίνεις σ' ἕναν ἄνθρωπο μίαν υπόσχεση κι αὐτός βρῖσκεται ἀδιάκοπα κάτω ἀπό διαφορετικές συνθήκες πού σημαίνει ὅτι ἀλλάζει ἀδιάκοπα ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες καί γίνεται ἄλλος ἄνθρωπος, πῶς εἶναι δυνατό νά κρατήσεις μίαν υπόσχεση πού ἔδωσες σέ κάποιον ἄλλο; Αὐτός πού σκέφτεται προδίνει. Αὐτός πού σκέφτεται δέν υπόσχεται τίποτα ἐκτός ἀπό τ' ὅτι θά ἐξακολουθήσει πάντα νά σκέφτεται.

Σχόλιο

Ὁ κ. Κ. εἶπε γιά κάποιον: *Εἶναι μέγας πολιτικός. Δέν κρίνει ποτέ τίς δυνατότητες ἑνός ἀνθρώπου μέ βάση τή σημερινή κατάστασή του.* Τό γεγονός ὅτι σήμερα ἐκμεταλλεύονται τούς ἀνθρώπους σέ βάρος τοῦ καθενός χωριστά κι αὐτό βέβαια εἶναι κάτι πού οἱ ἄνθρωποι δέν τό θέλουν, δέν πρέπει νά μᾶς ὀδηγήσει στό συμπέρασμα ὅτι οἱ ἄνθρωποι δέ θέλουν νά τούς ἐκμεταλλεύονται. Ἡ εὐθύνη αὐτῶν πού ἐκμεταλλεύονται τούς ἀνθρώπους σέ βάρος τοῦ καθενός χωριστά εἶναι ἀκόμα μεγαλύτερη γιατί κάνουν κατάχρηση μιᾶς ἐπιθυμίας πού ἔχει τεράστια ἠθική βάση.

Ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων

Ὁ βασικός λόγος πού μᾶς ὑποχρεώνει νά ὑπηρετοῦμε τὰ συμφέροντα εἶναι ὅτι ἓνας μεγάλος ἀριθμός ἀπό σκέψεις δέν εἶναι δυνατὸ νά γίνουν, γιατί εἶναι ἀντίθετες στὰ συμφέροντα αὐτῶν πού σκέφτονται. Ὄταν δέν μποροῦμε νά ὑπηρετήσουμε τὰ συμφέροντα εἶναι ἀνάγκη νά τὰ δείχνουμε καί νά τονίζουμε τήν πολλαπλότητά τους. Μονάχα ἔτσι μπορεῖ αὐτός πού σκέφτεται νά κάνει σκέψεις πού ὑπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων, γιατί πιό εὐκολα μπορεῖ κανεῖς νά σκέφτεται τὰ ξένα συμφέροντα παρὰ νά ζεῖ δίχως συμφέροντα.

Οἱ δύο θυσίες

Ὄταν ἔφτασε ἡ ἐποχή τῆς ματωμένης σύγχυσης πού τήν εἶχε προβλέψει καί πού εἶχε πει ὅτι θά κατάπινε κι αὐτόν, θά τόν ἐξαφάνιζε καί θά τόν ἐσθῆνε γιά πολὺ καιρὸ, ἦρθαν καί πήραν τό στοχαστὴ ἀπὸ τό δημόσιο χτίριο.

Ἐδειξε τότε τί ἤθελε νά πάρει μαζί του σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς τέλει ἀφάνειας καί φοβόταν κιόλας μήπως εἶναι πάρα πολλά, κι ὅταν τὰ μάζεψαν καί τ' ἀκούμπησαν μπροστά του δέν ἦταν περισσότερα ἀπ' ὅσα θά μπορούσε νά σηκώσει ἓνας ἄνθρωπος οὔτε καί περισσότερα ἀπ' ὅσα θά μπορούσε νά χαρίσει. Ἀνάσανε τότε ὁ στοχαστὴς καί παρακάλεσε νά τοῦ τὰ βάλουν σ' ἓνα σάκο κι ἦταν τὰ πιό πολλά βιβλία καί χαρτιά πού δέν ἐκρυβαν περισσότερη γνώση ἀπ' ὅση θά μπορούσε νά ξεχάσει ἓνας ἄνθρωπος. Ἐτοῦτο τό σάκο πήρε μαζί του καθὼς καί μιὰ κουβέρτα –αὐτὴ τὴ διάλεξε μέ κριτήριο τό πόσο εὐκολα θά μπορούσε νά τὴν καθαρίσει. Ὅ,τι ἄλλα πράματα εἶχε γύρω του τὰ παράτησε καί τὰ δώρισε δείχνοντας μέ μιὰ λέξη τὴ λύπη του καί μέ πέντε λέξεις τὴ συγκατάθεσή του.

Αὐτὴ ἦταν ἡ εὐκολὴ θυσία.

Ξέρουμε ὥστόσο καί μιὰν ἄλλη θυσία πού ἔκανε καί πού ἦταν πιό δύσκολη. Καθὼς πάσκιζε νά κρυφτεῖ βρέθηκε κάποτε πάλι σ' ἓνα μεγάλο σπίτι. Ἐκεῖ, λίγο πρὶν τὸν καταπιεῖ ἡ ματωμένη σύγχυση καθὼς τόχε προβλέψει, ἔδωσε τὴν κουβέρτα του γιά μιὰν ἄλλη, πιό ἀκριθὴ, ἢ καί γιά πολλές κουβέρτες, ἔδωσε ἀκόμα καί τό σάκο του δείχνοντας μέ μιὰ λέξη τὴ λύπη του καί μέ πέντε λέξεις τὴ συγκατάθεσή του, κατόπι ξέχασε καί τὴ σοφία του γιά νά ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἐξαφάνισή του.

Αὐτὴ ἦταν ἡ δύσκολη θυσία.

Δείγμα καλής ζωής*

Ο κ. Κ. είδε κάπου μιά παλιά καρέκλα, δουλεμένη με περίσσια τέχνη, και τήν αγόρασε. Έλπίζω κάπου νά καταλήξω, είπε, όταν σκέφτομαι πώς θάπρεπε νά είναι οργανωμένη ή ζωή μας ώστε μιά καρέκλα σάν κι ετούτη δῶ νά μή χτυπάει στό μάτι, οὔτε καί ή ἐπιθυμία νά τήν ἀποκτήσεις νάχει κάτι τό ὑβριστικό ή τό ξεχωριστό.

Μερικοί φιλόσοφοι, ἐξήγησε ὁ κ. Κ., ἔθεσαν τό ἐρώτημα πῶς θά ἦταν ή ζωή μας ἂν ξεκινούσε κάθε φορά σέ μιά ἀποφασιστική στιγμή ἀπό τήν τελευταία ἐπιτυχία. Ἄν ζούσαμε μιά σωστή ζωή, δέ θά μᾶς χρειάζονταν στήν πραγματικότητα οὔτε μεγάλα κίνητρα οὔτε καί πολύ σοφές συμβουλές, κι ὅλες οἱ ἐπιλογές καί τά ψεϊρίσματα θά ἦταν περιττά, εἶπε ὁ κ. Κ., ἐκτιμώντας ἀφάνταστα τοῦτο τό ἐρώτημα.

Γιά τήν ἀλήθεια*

Στόν κ. Κ., τό στοχαστή, πῆγε ὁ μαθητής Τίφ καί τοῦ εἶπε: Θέλω νά μάθω τήν ἀλήθεια.

Ποιάν ἀλήθεια; Ἡ ἀλήθεια εἶναι γνωστή. Θέλεις νά μάθεις τήν ἀλήθεια γιά τό ἐμπόριο τῶν ψαριῶν; Ἡ μήπως θέλεις νά μάθεις τήν ἀλήθεια γιά τό φορολογικό σύστημα; Ἄν μαθαίνοντας τήν ἀλήθεια γιά τό ἐμπόριο τῶν ψαριῶν πάψεις νά πληρώνεις ἀκριβά τά ψάρια τους, τότε δέ θά σοῦ ποῦν ποτέ τήν ἀλήθεια, εἶπε ὁ κ. Κ.

Ἀγάπη γιά ποιόν;

Εἶπαν στόν κ. Κ. ὅτι ἡ ἠθοποιός Ζ αὐτοκτόνησε ἐπειδή εἶχε ἕναν ἄτυχο ἔρωτα. Κι ὁ κ. Κ. εἶπε: *Αὐτοκτόνησε ἀπό ἀγάπη γιά τόν ἴδιο της τόν ἑαυτό. Τόν Χ πάντως δέν μπορεῖ νά τόν ἀγαποῦσε. Ἀλλιῶς δέ θά τοῦ τόκανε αὐτό. Ἀγάπη εἶναι ἡ ἐπιθυμία νά θέλεις νά δίνεις κι ὄχι νά παίρνεις. Ἀγάπη εἶναι ἡ τέχνη τοῦ νά παράγεις κάτι μέ τίς ἰκανότητες κάποιου ἄλλου. Γιά νά τό πετύχεις αὐτό χρειάζεσαι τήν ἐκτίμηση καί τή συμπάθεια τοῦ ἄλλου. Αὐτά πάντα μπορεῖς νά τά κερδίσεις. Ἡ ἀχαλίνωτη ἐπιθυμία τοῦ νά θέλεις ν' ἀγαπιέσαι ἔχει πολύ λίγη σχέση μέ τήν ἀληθινή ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη γιά τόν ἑαυτό μας κρύβει πάντα μέσα της τήν αὐτοκτονία.*

Ποιός γνωρίζει ποιόν;

Ἄ κ. Κ. ρώτησε δύο γυναῖκες γιά τόν ἄντρα τους.

Ἡ μιά τοῦ εἶπε:

Ἔζησα μαζί του εἴκοσι χρόνια. Κοιμόμασταν στό ἴδιο δωμάτιο καί στό ἴδιο κρεβάτι. Τρώγαμε πάντα μαζί. Μοῦ μιλοῦσε γιά ὅλες τίς δουλειές του. Γνώρισα τούς γονεῖς του κι ἔκανα παρέα μ' ὅλους τούς φίλους του. ἤξερα ὅσες ἀρρώστιες του ἤξερε καί κάτι ἄλλες ἀκόμα πού δέν τίς ἤξερε. Τόν γνωρίζω ὅσο κανένας ἄλλος.

Τόν γνωρίζεις λοιπόν; ρώτησε ὁ κ. Κ.

Ναί, τόν γνωρίζω.

Ἄ κ. Κ. ρώτησε καί μιάν ἄλλη γυναῖκα γιά τόν ἄντρα της. Αὐτή τοῦ εἶπε:

Συχνά χανόταν γιά πολύ καιρό καί ποτέ δέν ἤξερα ἂν θά ξανάρθει. Ἔχει νά φανεῖ ἐδῶ κι ἕνα χρόνο. Δέν ξέρω ἂν θά ξανάρθει. Δέν ξέρω ἂν εἶναι ἀπό καλό σπίτι ἢ ἀπό τά σοκάκια τοῦ λιμανιοῦ. Τό σπίτι πού ζῶ εἶναι καλό. Θαρχόταν ὁμως ἂν ζοῦσα σ' ἕνα κακό σπίτι – ποιός ξέρει; Ποτέ δέ μοῦ λέει τίποτα, μιλάει μαζί μου μόνο γιά τίς δικές μου ὑποθέσεις. Αὐτές τίς ξέρει πολύ καλά. Ξέρω τί λέει, τό ξέρω ἀλήθεια; Κάποτε μούρχεται πεινασμένος. Ἄλλοτε πάλι χορτάτος. Δέν τρώει ὁμως πάντα ὅταν πεινάει, οὔτε κι ὅταν εἶναι χορτάτος ἀρνιέται τό φαγητό. Κάποτε γύρισε μέ μιά πληγή· τοῦ τήν ἔδεσα. Ἄλλοτε μοῦ τόν ἔφεραν σηκωτό. Μιάν ἄλλη φορά ἔδιωξε ὄλον τόν κόσμο ἀπό τό σπίτι μου. Ὅταν τόν φωνάζω «σκοτεινό ὑποκείμενο» γελάει καί μοῦ λέει: Ὅ,τι εἶναι μακριά εἶναι σκοτεινό, ὅ,τι ὁμως βρῖσκεται ἐδῶ εἶναι φωτεινό. Κάποτε ὁμως κατσουφιάζει ὅταν τόν φωνάζω ἔτσι. Δέν ξέρω ἂν τόν ἀγαπῶ. Ἐγώ...

Φτάνει, μήν πεις τίποτ' ἄλλο, εἶπε γρήγορα ὁ κ. Κ., βλέπω ὅτι τόν γνωρίζεις. Κανείς δέν μπορεῖ νά γνωρίζει ἕναν ἄνθρωπο περισσότερο ἀπ' ὅσο ἐσύ αὐτόν.

Τό πιο καλό ύφος*

Ἡ μοναδική παρατήρηση πού ἔκανε ὁ κ. Κ. σχετικά μέ τό ύφος εἶναι τούτη: *Πρέπει νά εἶναι ἀποφθεγματικό. Τό ἀπόφθεγμα εἶναι ἀπρόσωπο. Ποιά εἶναι τά καλύτερα παιδιά; Ἐκεῖνα πού σέ κάνουν νά ξεχνᾶς τόν πατέρα τους.*

Ὁ κ. Κ. καί ὁ γιατρός

Ὁ γιατρός Σ. εἶπε στόν κ. Κ. μέ παράπονο: *Μίλησα γιά ἕνα σωρό πράματα πού ἦταν ἄγνωστα. Καί δέ μίλησα μονάχα, ἀλλά γιάτρεψα κιόλα.*

Καί γνωρίζουν τώρα τί πραγματεότητες; τόν ρώτησε ὁ κ. Κ.

Ὅχι, ἀποκρίθηκε ὁ κ. Σ. Καλύτερα τό ἄγνωστο νά παραμένει ἄγνωστο, παρά νά πληθαίνουν τά μυστικά, εἶπε γρήγορα ὁ κ. Κ.

Καλύτερα όμοιοι παρά διαφορετικοί*

Καλό δέν είναι ότι οί άνθρωποι είναι διαφορετικοί, αλλά ότι είναι όμοιοι. Οί όμοιοι αρέσουν ό ένας τού άλλου. Οί διαφορετικοί βαριούνται ό ένας τόν άλλο.

Ό στοχαστής και ό κουτός μαθητής*

Στόν κ. Κ. τό στοχαστή, πήγε ένας κουτός μαθητής και τού είπε: *Στήν Άμερική ύπάρχει ένα μωσχάρι μέ πέντε κεφάλια. Τί έχεις νά πείς πάνω σ' αυτό; Τίποτα, αποκρίθηκε ό κ. Κ. Ό κουτός μαθητής χάρηκε τότε και είπε: Όση περισσότερη ή σοφία σου, τόσα περισσότερα θά μπορούσες νά πείς. Ό κουτός περιμένει πολλά. Αυτός πού στοχάζεται λέει λίγα.*

Γιά τή στάση*

Ἡ σοφία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς στάσης.

Ἐπειδή ὁμως δέν εἶναι καί στόχος τῆς στάσης, δέν μπορεῖ νά παρακινήσει κανένα στό νά μιμεῖται τή στάση.

Ἐσεῖς δέν τρώτε ὅπως ἐγώ. Ἄν ὁμως φάτε μέ τό δικό μου τρόπο θά σᾶς ὠφελήσει.

Αὐτό πού λέω τώρα: ὅτι οἱ πράξεις ξεκινᾶνε ἀπό τή στάση, ἴσως νάναι ἔτσι. Γιά νά γίνει ὁμως ἔτσι πρέπει πρῶτα νά βάλετε σέ τάξη τίς ἀνάγκες.

Συχνά, εἶπε ὁ στοχαστής, βλέπω ὅτι ἔχω τή στάση τοῦ πατέρα μου. Ποτέ ὁμως δέν κάνω τίς ἴδιες πράξεις μέ τόν πατέρα μου. Γιατί ἐνεργῶ διαφορετικά; Γιατί οἱ ἀνάγκες εἶναι διαφορετικές. Βλέπω ὁμως ὅτι ἡ στάση κρατᾶει περισσότερο ἀπό τόν τρόπο δράσης: ἀντιστέκεται στίς ἀνάγκες.

Εἶναι μερικοί ἄνθρωποι πού δέν μποροῦν νά ἐνεργήσουν παρά μονάχα μ' ἓναν τρόπο ἄν δέ θέλουν νά χάσουν τήν ἀξιοπρέπειά τους. Γιαυτό, ἐπειδή δέν μποροῦν νά συμβαδίσουν μέ τίς ἀνάγκες χάνονται εὐκολά. Μά ἐκεῖνος πού ἔχει μιά δική του στάση μπορεῖ νά κάνει πολλά δίχως νά χάσει τήν ἀξιοπρέπειά του.

Σέ τί ἦταν ἐνάντιος ὁ κ. Κ.*

Ὁ κ. Κ. δέν ἤθελε τούς ἀποχαιρετισμούς, τίς χαιρετούρες, τίς ἐπέτειους, τίς γιορτές, δέν ἤθελε νά τελειώνει μιά δουλειά, ν' ἀρχίζει μιά καινούρια καμπή στή ζωή, τό ξεκαθάρισμα λογαριασμών, τήν ἐκδίχηση καί τίς τελεσίδικες ἀποφάσεις.

Πώς ν' άντέχεις στό σίφουνα*

Όταν ό στοχαστής βρέθηκε σέ μιά μεγάλη καταιγίδα καθόταν σ' ένα μεγάλο άμάξι κι έπιανε πολύ τόπο. Τό πρώτο πού έκανε ήταν νά κατεβεί από τ' άμάξι. Τό δεύτερο ήταν νά βγάλει τό σακάκι του. Τό τρίτο νά ξαπλώσει χάμω. Έτσι άντεξε στό σίφουνα μικραίνοντας όσο μπορούσε περισσότερο. Σάν τό διάβασε αυτό ό κ. Κ. είπε: *Είναι χρήσιμο νά κρατάς τή γνώμη πού έχουν οί άλλοι για τό άτομό σου. Άλλιώς δέ θά σέ καταλάβουν.*

Ή άρρώστια του κ. Κ.*

Γιατί είσαι άρρωστος; ρώτησαν τόν κ. Κ. Γιατί τό κράτος δέν είναι έντάξει, άποκρίθηκε εκείνος. Γιαντό κι ό τρόπος ζωής μου δέν είναι έντάξει, και τά νεφρά μου, τά μούσκούλά μου, ή καρδιά μου, παρουσιάζουν άνωμαλίες. Όταν μπαίνω σέ πολιτείες τά πάντα κινούνται είτε πίο γρήγορα είτε πίο άργά από μένα. Μιλώ μονάχα σ' αυτούς πού μιλάνε κι άκούω μονάχα όταν όλοι άκούνε. Κερδίζω χρόνο μόνο από τήν άσάφεια, από τή σαφήνεια δέν κερδίζω τίποτα, έκτός κι αν αυτή είναι χτήμα ενός άνθρώπου μονάχα.

Ἀκεραιότητα

Ρώτησαν τόν κ. Κ. πῶς μπορεῖ ν' ἀναθρέψει ἕναν ἀνθρώπο ἔτσι πού νά γίνει ἀδέκαστος. Ὁ κ. Κ. ἀποκρίθηκε: *Μέ τό νά τόν χορτάσεις. Στήν ἐρώτηση πῶς μπορεῖς νά σπρώξεις κάποιον νά κάνει καλές προτάσεις ὁ κ. Κ. ἀποκρίθηκε: Ὅταν φροντίσεις νά συμμετέχει κι αὐτός στά ὀφέλη πού φέρνουν οἱ προτάσεις του, κι ὅταν δέν μπορεῖ ν' ἀποκτήσει τά ὀφέλη αὐτά μ' ἄλλον τρόπο, δηλαδή μόνος του.*

Περίπτωση ἐνοχῆς*

Μιά μαθήτρια παραπονέθηκε γιά τόν προδοτικό χαρακτήρα τοῦ κ. Κ. Ἴσως, δικαιολογήθηκε ὁ κ. Κ., προσέχει κανείς πολύ γρήγορα τήν ὁμορφιά σου καί τήν ξεχνάει πολύ γρήγορα. Ὅπωςδήποτε ἐσύ κι ἐγώ πρέπει νά φταῖμε γι' αὐτό, ποιός ἄλλος; Καί τῆς θύμισε τί πρέπει νά κάνει κανείς ὅταν ὀδηγεῖ αὐτοκίνητο.

Ο ρόλος τών συναισθημάτων

Ο κ. Κ. ήταν μέ τό μικρό γιό του στήν έξοχή. Ένα πρωί τόν βρήκε νά κλαίει στήν άκρη τοῦ κήπου. Τόν ρώτησε τί ἦταν αὐτό πού τόν στενοχωροῦσε, τόμαθε καί συνέχισε τό δρόμο του. Όταν όμως στό γυρισμό εἶδε ὅτι ὁ μικρός εξακολουθοῦσε νά κλαίει τόν φώναξε κοντά του καί τοῦ εἶπε: *Τί νόημα ἔχει νά κλαῖς μέ τέτοιο δυνατό ἀγέρο ὅπου εἶναι ἀδύνατο νά σ' ἀκούσουν;* Ὁ μικρός κοντοστάθηκε, κατάλαβε τό λογικό ἐπιχείρημα καί ξαναγύρισε στό παιχνίδι του δίχως νά δείξει κανένα ἄλλο συναίσθημα.

Γιά τόν νεαρό Κόννερ

Μιλώντας κάποιος γιά τόν νεαρό Κ. εἶπε ὅτι τόν ἀκουσε νά λέει ἕνα πρωί σέ μιά κοπέλα πού τοῦ ἄρεσε πολύ: *Χτές τή νύχτα σᾶς εἶδα στόν ὕπνο μου. Εἴσαстан πολύ λογική.*

Πολυτέλεια*

Ὁ στοχαστής κατάκρινε συχνά τή φίλη του γιά τήν πολυτέλειά της. Μιά φορά ἀνακάλυψε ὅτι εἶχε τέσσερα ζευγάρια παπούτσια. Μά ἔχω καί τεσσάρων εἰδῶν πόδια, δικαιολογήθηκε ἐκείνη. Ὁ στοχαστής γέλασε καί ρώτησε: Καί τί κάνεις ὅταν σοῦ χαλάσει ἓνα ζευγάρι; Τότε ἐκείνη κατάλαβε ὅτι δέν εἶχε φωτιστεῖ ἀπόλυτα καί τοῦ εἶπε: Ἐκανα λάθος, ἔχω πέντε εἰδῶν πόδια. Μ' αὐτή τήν ἐξήγηση ὁ στοχαστής φωτίστηκε τελικά.

Δοῦλος ἢ ἄρχοντας*

Ὅποιος δέν ἀσχολεῖται μέ τόν ἑαυτό του φροντίζει ν' ἀσχολοῦνται οἱ ἄλλοι μ' αὐτόν. Εἶναι ἢ δοῦλος ἢ ἄρχοντας. Ὁ δοῦλος κι ὁ ἄρχοντας δέ διαφέρουν σχεδόν καθόλου, ἐκτός γιά δούλους καί γι' ἄρχοντες, εἶπε ὁ κ. Κ. ὁ στοχαστής.

Τότε λοιπόν σωστός ἄνθρωπος εἶν' ἐκεῖνος πού ἀσχολεῖται μέ τόν ἑαυτό του;

Ἐκεῖνος πού ἀσχολεῖται μέ τόν ἑαυτό του δέν ἀσχολεῖται μέ τίποτα. Εἶναι δοῦλος τοῦ τίποτα καί ἄρχοντας τοῦ τίποτα.

Τό λοιπόν σωστός ἄνθρωπος εἶναι αὐτός πού δέν ἀσχολεῖται μέ τόν ἑαυτό του;

Ναί, ἂν δέ δίνει ἀφορμή ν' ἀσχολοῦνται οἱ ἄλλοι μαζί του, πού θά πεῖ νά μὴν ἀσχολοῦνται μέ τίποτα καί νά μὴν ὑπηρετοῦν τίποτα πού δέν εἶναι δικό τους ἢ νά μὴν ἐξουσιάζουν τίποτα πού δέν εἶναι δικό τους, εἶπε γελώντας ὁ κ. Κ. ὁ στοχαστής.

Μιά άριστοκρατική στάση*

Ό κ. Κ. είπε: Έτυχε νά πάρω κι εγώ κάποτε μίαν άριστοκρατική στάση. (Ξέρετε, όρθιος, στητός και περήφανος, μέ τό κεφάλι ριγμένο πίσω). Βρισκόμουν βλέπετε στό νερό και ή στάθμη του όλο άνέβαινε. Έπειδή έφτασε ώς τό σαρόνι μου αναγκάστηκα νά πάρω αυτή τή στάση.

Ή εξέλιξη τών μεγαλουπόλεων*

Πολλοί πιστεύουν άκλόνητα ότι οί μεγαλουπόλεις ή τά έργοστάσια θ' άπλωθοϋν στό μέλλον σέ μιά όλοένα και μεγαλύτερη και στό τέλος άχανή έκταση. Στη σκέψη αυτή άλλοι τρομάζουν κι άλλοι έλπίζουν. Δέν υπάρχει όμως κανένας σίγουρος τρόπος για νά εξακριβώσει κανείς ώς ποió σημείο άληθεύει ό ισχυρισμός αυτός. Έτσι ό κ. Κ. πρότεινε νά μήν ύπολογίζουμε, όσο ζοϋμε τουλάχιστο, σέ τέτοια εξέλιξη, πού θά πεί νά μή συμπεριφερόμαστε έτσι σάν νά είναι δυνατό νά ξεφύγουν οί πολιτείες ή τά έργοστάσια από τό μέτρο. Τά πάντα στην εξέλιξη, είπε ό κ. Κ., μοιάζει νά ύπολογίζονται μέ βάση τήν αϊωνιότητα.

Ποιός θά τολμοϋσε νά περιορίσει κατά κάποιον τρόπο έναν έλέφαντα πού είναι ασύγκριτα μεγαλύτερος από ένα μοσχάρι; Ωστόσο κι αυτός ξεπερνάει μονάχα τό μοσχάρι όχι όμως κι έναν έλέφαντα.

Γιά τὰ Συστήματα

Γιά πολλά λάθη, είπε ο κ. Κ., φταίει τό γεγονός ότι συνηθίζουμε νά διακόπτουμε πάρα πολύ λίγο ή νά μή διακόπτουμε καθόλου τούς όμιλητές. "Ετσι δημιουργείται μιά άπατηλή ένότητα πού έπειδή είναι ένότητα, κάτι πού κανένας δέν μπορεϊ νά τ' άμφισβητήσει, μοιάζει νά συμφωνεί μέ τό καθένα άπό τά κομμάτια της, ενώ στην πραγματικότητα τά κομμάτια εϊν' εκείνα πού συμφωνοϋν μέ τήν ένότητα.

Πολλές δυσκολίες δημιουργοϋνται ή συνεχίζονται έπειδή μετά τό ξερίζωμα μιās κακής συνήθειας ικανοποιϋμε τήν ανάγκη, πού εξακολουθεϊ νά ύπάρχει, προσφέροντας ένα ύποκατάστατο πού τή διατηρεϊ ζωντανή για πολύ καιρό. Η άπόλαυση δημιουργεί άπό μόνη της τήν ανάγκη. Νά τό εξηγήσω μέ μιάν εϊκόνα: Γι' ανθρώπους πού νιώθουν τήν ανάγκη νά κάθονται πολύ, έπειδή είναι αδύναμοι, θά πρέπει νά φτιάχνουμε τό χειμώνα πάγκους άπό χιόνι, έτσι πού τήν άνοιξη, όταν οϊ νέοι έχουν μεσιώσει και οϊ γέροι έχουν πεθάνει, νά εξαφανίζονται ταυτόχρονα και οϊ πάγκοι, χωρίς νά χρειάζεται κανένα άλλο μέτρο.

Άρχιτεκτονική

Σέ μιά εποχή όπου οϊ μικροαστικές άντιλήψεις για τήν τέχνη κυριαρχοϋσαν στην κυβέρνηση κάποιος αρχιτέκτονας ρώτησε τόν σ. Κόννερ αν θά ήταν σωστό νά δεχτεί νά κάνει τά σχέδια ενός μεγάλου χτιρίου. Τά λάθη και οϊ συμβιβασμοϊ στην τέχνη μας παραμένουν άνέγγιχτα ολάκερους αιώνες, φώναξε ο αρχιτέκτονας μέ άπόγνωση. Ο σ. Κόννερ άποκρίθηκε: "Όχι τώρα πιά. Άφότου σημειώθηκε ή τεράστια εξέλιξη στα μέσα καταστροφής οϊ οικοδομές σας δέν είναι παρά μόνο δοκιμές, προτάσεις πού δεσμεϋουν ελάχιστα. Είναι τό υλικό για συζητήσεις πού κάνει ο πληθυσμός. Κι όσο για τά μικρά στολίδια, τίς μικροϋλες κολόνες κλπ, νά τίς τοποθετείς σαν κάτι περιττό, έτσι πού νά φτάνει μιά άξινα για νά δώσει στις μεγάλες καθαρές γραμμές τό δικιο πού τούς άξίζει. Νάχεις έμπιστοσύνη στους ανθρώπους μας, στη γρήγορη εξέλιξη.

Κόμμα καί μηχανισμός

“Όταν τήν ἐποχή μετὰ τό θάνατο τοῦ Στάλιν τό κόμμα δοκίμασε νά ἀναπτύξει μιὰ καινούρια παραγωγικότητα πολλοί ἄρχισαν νά φωνάζουν: Δέν ἔχουμε κόμμα, ἔχουμε μονάχα ἓνα μηχανισμό. Κάτω ὁ μηχανισμός! Ὁ σ. Κόννερ εἶπε: Ὁ μηχανισμός εἶναι ὁ σκελετός τῆς διοίκησης καί τῆς ἐξουσίας. Γιά πολύ καιρό δέ βλέπατε παρά μονάχα ἓναν σκελετό. Δέν εἶναι λόγος αὐτός γιά νά τά γκρεμίσετε τώρα ὅλα. Ὅταν κατορθώσετε νά τόν ὀπλίσετε μέ μούσκουλα, νεῦρα καί ὄργανα ὁ σκελετός θά πάψει νά φαίνεται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή	7
Σοφή σιούς σοφούς εἶναι ἡ στάση	19
Ὁργάνωση	20
Μέτρα ἐνάντια στή βία	21
Γιά τούς φορεῖς τῆς γνώσης	22
Αὐτός πού ὑπηρετεῖ τό σκοπό του	23
Μόχθος τῶν καλῶν	24
Ἡ τέχνη τοῦ νά μὴν ἐξαγοράζεις	25
Ἀγάπη γιά τήν πατρίδα (μῖσος γιά τούς πατριδολάτρεις)	26
Καί τό κακό πράμα δέν εἶναι φτηνό	27
Πείνα	28
Πρόταση γιά τήν περίπτωση πού δέ θά προσέξουν τήν πρόταση	29
Πρωτοτυπία	30
Τό ἐρώτημα ἂν ὑπάρχει Θεός	31
Τό δικαίωμα τῆς ἀδυναμίας	32
Τό ἀβοήθητο παιδί	33
Ὁ κ. Κ. καί ἡ φύση	34
Ἐρωτήματα πού πείθουν	35
Ἐμπιστοσύνη	36
Τό ξαναντάμωμα	37
Ἐπιλογή ἀπό κτήνη	38
Μορφή καί περιεχόμενο	40
Κουβέντες	41
Φιλοξενία	42
Ὅταν ὁ κ. Κ. ἀγαποῦσε ἓναν ἄνθρωπο	43
Ἡ ἐνόχληση τοῦ νά ζεῖς γιά τό σήμερα	44
Ἐπιτυχία	45

Ὁ κ. Κ. καὶ οἱ γάτες	46
Τό ἀγαπημένο ζῶο τοῦ κ. Κ.	47
Ἡ ἀρχαιότητα	48
Μιά καλή ἀπάντηση	49
Ὁ ἔπαινος	50
Δυό πολιτείες	51
Φιλική ἐξυπηρέτηση	52
Ὁ κ. Κ. σέ ξένο σπίτι	53
Ὁ κ. Κ. καὶ ἡ συνέπεια	54
Ἡ πατρότητα τῆς σκέψης	55
Νομολογία	56
Σωκράτης	57
Ὁ ἀπεσταλμένος	58
Τό ἔνστιχτο τῆς ιδιοκτησίας	59
Ἄν οἱ καρχαρίες ἦταν ἄνθρωποι	60
Ἄναμνη	62
Ὁ ἀπαραίτητος ὑπάλληλος	63
Προσβολή πού τὴν ἀνέχεσαι	64
Ὁ κ. Κ. ὁδηγεῖ αὐτοκίνητο	65
Ὁ κ. Κ. καὶ ἡ ποίηση	66
Τό ὄροσκοπιο	67
Παρεξήγηση	68
Οἱ δυό ὁδηγοί	69
Αἴσθημα δικαιοσύνης	70
Φιλική συμπεριφορά	71
Ὁ κ. Κ. καὶ ἡ ζωγραφικὴ τῆς ἀνεψιάς του*	72
Ὁ κ. Κ. καὶ οἱ σωματικές ἀσκήσεις	73
Ὁργή καὶ συμβουλή	74
Δωροδοκία*	75
Λάθος καὶ πρόοδος*	76
Νά γνωρίζεις τοὺς ἀνθρώπους*	77
Ὁ κ. Κ. καὶ ἡ παλίρροια*	78
Ὁ κ. Κ. καὶ ἡ ἠθοποιός	79
Ὁ κ. Κ. καὶ οἱ ἑφημερίδες*	80
Γιὰ τὴν προδοσία	82
Σχόλιο	83
Ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων	84
Οἱ δυό θυσίες	85
Δεῖγμα καλῆς ζωῆς*	86

Γιὰ τὴν ἀλήθεια*	87
Ἄγάπη γιὰ ποιόν;	88
Ποιὸς γνωρίζει ποιόν;	89
Τό πιό καλὸ ὄφρος*	90
Ὁ κ. Κ. καὶ ὁ γιατρός	91
Καλύτερα ὁμοιος παρά διαφορετικός*	92
Ὁ στοχαστὴς καὶ ὁ κουτός μαθητὴς*	93
Γιὰ τὴ στάση*	94
Σέ τί ἦταν ἐνάντιος ὁ κ. Κ.*	95
Πῶς ν' ἀντέχεις στό σίφουνα*	96
Ἡ ἀρρώστια τοῦ κ. Κ.*	97
Ἄκεραϊότητα	98
Περίπτωση ἐνοχῆς*	99
Ὁ ρόλος τῶν συναισθημάτων	100
Γιὰ τὸν νεαρό Κόυνερ	101
Πολυτέλεια*	102
Δοῦλος ἢ ἄρχοντας*	103
Μιά ἀριστοκρατικὴ στάση*	104
Ἡ ἐξέλιξη τῶν μεγαλουπόλεων*	105
Γιὰ τὰ Συστήματα	106
Ἀρχιτεκτονικὴ	107
Κόμμα καὶ μηχανισμός	108